

Nino
Haratischwiliová

Chybějící světlo

Od autorky
bestselleru
Osmý život
(pro Brilku)

Host

Nino Haratischwiliová
CHYBĚJÍCÍ SVĚTLO

přeložila
Viktórie Hanišová

Brno 2023

Nino
Haratischwiliová

Chybějící světlo

Práce autorky na této knize byla podpořena Německým literárním fondem. Autorka kromě toho děkuje mezinárodnímu literárnímu domu Passa Porta v Bruselu a za literární stipendium Comburg ve Schwäbisch Hall.

Das mangelnde Licht

Copyright © 2022 by Frankfurter

Verlagsanstalt GmbH, Frankfurt am Main

Cover picture from open sources

Translation © Viktorie Hanišová, 2023

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2023

(elektronické vydání)

Překlad této knihy podpořil Goethe-Institut

The translation of this work was supported

by a grant from the Goethe-Institut

ISBN 978-80-275-1855-5 (PDF)

ISBN 978-80-275-1856-2 (ePUB)

ISBN 978-80-275-1857-9 (MobiPocket)

Pro Sandra
(1977—2014)

a Lelu
(1976—2015),
milence z Tbilisi,

a pro Tatuli,
která mě naučila,
co je to přátelství

1 My

Tolik jsem si na smrt zvykl,
až se divím, že ještě žiju.

Tolik jsem si na duchy zvykl,
že sotva rozpoznám jejich stopy ve sněhu.

Tolik jsem si na smutek zvykl,
že své básně utápím v slzách.

Tolik jsem si na tmu zvykl,
že bych se trápil na slunku.

Tolik jsem si na smrt zvykl,
až se divím, že ještě žiju.

Terenti Graneli

Tbilisi 1987

Večerní světlo se jí zachytilo ve vlasech. Dokáže to, zanedlouho překoná i tuhle překážku, vší silou přitlačí tělo k mříži, která bude jejímu tělu ještě chvíli klást slabý odpor, ale nakonec zasténá a povolí. Ano, zdolá i tuhle překážku, nejen kvůli sobě, ale i pro nás tři, své nerozlučné družky, aby nám proklestila cestu za dobrodružstvím.

Na zlomek okamžiku jsem zatajila dech. S očima dokončán jsme sledovaly kamarádku, která stála mezi dvěma světy: jednou nohou Dina ještě spočívala na chodníku v Andělské ulici, zatímco druhou už vykročila do potemnělého dvora botanické zahrady. Vznášela se mezi tím, co je dovoleno a co zakázáno, mezi vzrušením z neznámého a monotónností známého, mezi cestou domů a odvážným činem. Dina, která byla z nás čtyř nejstatečnější, nám pootevřela dvířka do tajuplného světa. Byla jediná, kdo nás do něj mohl přivést, protože pro ni mříže ani ploty nic neznamenal. Dina, jejíž život měl skončit v posledním roce olověného, nemocného a po vzduchu lapajícího století oprátkou kolem krku, kterou si umotala z lana od gymnastického kruhu.

Oné noci, která byla od smrti vzdálená řadu netušených let, mě však zaplavil magický pocit, který jsem si nedokázala vysvětlit. Dnes bych ho možná nazvala opojením, darem, na nějž život člověka nemůže připravit: na maličkou průrvu, která se v každodenní ošklivosti, v celoživotní

dříně jen zřídka kdy rozevře a která dává tušit, že za vši tou všedností se toho skrývá mnohem víc a stačí si to jen připustit, osvobodit se od omezení a předem daných vzorců a učinit ten rozhodující krok. Aniž jsem to pořádně chápala, už tehdy jsem tušila, že se mi tenhle okamžik navždy vryje do paměti a časem se promění v symbol štěstí. Cítila jsem, že se jedná o kouzelný okamžik, ne proto, že by se právě stalo cosi zvláštního, ale protože jsme dohromady vytvořily nezníitelnou sílu, společenství, které se už nikdy nezalekne žádné výzvy.

Zatajila jsem dech a sledovala, jak Dina s potěšeným a vítězoslavným výrazem ve tváři proniká mříží do dvora. Sama jsem si na okamžik připadala jako vládkyně veškerého štěstí a radosti, jako bych byla královnou odvážlivců, neboť jsem se na chvíli proměnila v Dinu, svou kurážnou kamarádku. A nejen já, ale i zbylé dvě kamarádky se staly Dinou, sdílely s ní pocit svobody, který jako by v sobě skrýval příslib, že za rezavou mříží čeká celý svět, jež stačí prozkoumat a dobýt, svět, který nám leží u nohou.

Blížily jsme se ke starému oplocení botanické zahrady a žasly nad zázrakem, který nám Dina přichystala. Samolibě se na nás dívala, jako by očekávala potlesk a uznání, že navzdory našim pochybám má pravdu, totiž že zrezivělé mříže v Andělské ulici skutečně skýtají průchod k velkému a dlouho toužebně očekávanému dobrodružství.

„Jak dlouho vám to ještě bude trvat?“ zavolala na nás z druhé strany a jedna z nás, už nevím která, si přiložila ukazováček k sevřeným rtům a vypustila ustrašené: „Pššt!“

Světlo osamělé lampy na protější straně ulice dopadalo na Dinin obličej, obě tváře měla ušpiněné rzí. Udělala jsem první krok, spolu s pohybem pravé nohy jsem překonávala

strach a vzrušení, těžko říct, co převládalo. Pevně jsem se přitiskla k Dině, která podržela mříž co nejvíc rozevřenou, zachytila jsem se vlasy v kroutícím se, nesmyslně odstávajícím drátěném oku, rychle jsem je zase vyprostila a vpotácela se do dvora. Za to na mě Dina uznale pokývla hlavou a lišácky se usmála. Vykonaná zkouška odvahy mi dodala kuráž, a tak jsem na obě opozdilé kamarádky zavolala, aby si pospíšily. Právě jsem se stala součástí Dinina světa, světa plného dobrodružství a tajemství, teď jsem se i já mohla spokojeně hřát na výsluní.

Zdálo se mi, že tlukot Nenina srdce slyším až u vchodu do tunelu, jenž před námi zel jako doširoka otevřená, zívající tlama, která nám chce říct: Možná si myslíte, že jste překonaly všechny své strachy a došly už dostatečně daleko, ale ta největší hrůza je teprve před vámi, ještě na vás čekám já, v celé své temně betonové nádheře plné krys, nemluvě o nebezpečných vzdušných prouděch a děsivých zvucích.

Odvrátila jsem se od černé betonové díry a soustředila se, abych na dvůr přilákala Nene a Iru. Počínající déšť mi na odvaze nepřidal, ale obavy, které ve mně vyvolávala dlouhá cesta vedoucí k cíli, jsem zahнала.

Kolem projelo auto. Nene se instinktivně přikrčila a Dina se rozesmála.

„Nejspíš si myslí, že už ji hledá strejda. A jestli ji hned nenajde, pošle za ní své hyeny.“

„Neděs ji ještě víc!“ prosila ji Ira, nejrozumnější a nejpragmatictější z nás, členka šachového klubu v Pionýrském paláci a vítězka předposledního transkavkazského vědomostního turnaje školních mládežnických oddílů.

„Tak pojď, Nene, zkusíme to spolu!“ prohlásila svým laskavým a přitom rozhodným tónem Ira a chytla Nene za rozechvělou a věčně vlhkou dlaň. Pak nejprve protlačila

mříží, kterou jsme já a Dina držely pootevřenou, Nenino pružné a měkké tělo, a jakmile Nene proklouzla, protáhla se Ira za ní.

„Povedlo se! Že to nebyla taková hrůza, vy strašpytlové?“ vykřikla Dina vítězoslavně a pustila mříž, která se s žalostným rachotem zaklapla a s chvěním se vrátila do původní polohy.

„Budeme mít průšvih, uvidíte,“ namítla Ira, ale její hlas postrádal důraz, neboť i jí se zmocnilo nadšení, a tak zapudila všechny obavy a myšlenky na trable, do nichž se svým nočním dobrodružstvím nevyhnutelně dostaneme. Pak zamyšleně vzhledla k nebi, jako by tam hledala plánek nadcházející cesty, a na brýle jí spadla velká kapka deště.

Odpoledne, nedlouho před naší výpravou, jsem se vrátila pozdě z doučování matematiky, na němž můj otec trval a na které jsem musela docházet k jeho příteli profesorovi (všichni jeho přátelé byli profesori nebo vědci), a Dina už na mě čekala v naší kuchyni. Pod záminkou, že si spolu uděláme úkoly, jsme si ještě jednou chtěly společně projít plán výpravy. Ira a Nene se k nám měly přidat později, protože Ira ještě byla na šachovém kroužku a Nene musela provést nějaká „bezpečnostní opatření“, aby se jí večer podařilo vytrazit z domu.

Dina právě vytáhla z rozdrbaného batohu obrovskou baterku, která v nás na chvílku vyvolala úžas.

„Že ji odněkud znáte?“ zakřenila se. „Jo, ta patří Besovi, ale nejspíš si toho ani nevšimne, zítra mu ji vrátíme.“

Beso byl školník v naší škole a já jsem se podivila, jak se Dině povedlo mu baterku sebrat. Nene se hlasitě zasmála, a jako by jí smích dodal kuráže, rozběhla se k temnému tunelu. Všechny tři jsme se za ní překvapeně dívaly, protože Nene byla z nás nejváhavější. Za její opatrnost mohla rodina,

kteřou ovládal Nenin všemocný a všudypřítomný tyranský strýc, o němž se na našem dvoře šuškal jako o „muži z paralelního světa“. Nenina vesměs lehkomyšlná, skoro až naivní a přirozeně přátelská duše se naprosto nehodila k železné hierarchii její rodiny, v níž vládli muži, zatímco ženy se musely bez boje podříditi patriarchálnímu řádu. Naštěstí však byla Nene veselá náture a její energie a vitálnost se nedaly zkrotit žádnými hrozbami ani tresty.

Ira si očistila brýle bílou zástěrou školní uniformy, která po prolezení mříží už neměla původní chorobně bílou barvu. Iřina matka její zástěru každý den vyprala, naškrobila, vyžehlila a pevně uvázala kolem dceřina těla jako korzet, a zatímco se nám ostatním v průběhu vyučování mašle po každé uvolnila, takže látka sklouzla, Iřina zástěra zůstala vždy na správném místě, jako by Ira byla neustále připravená, že do třídy vejde fotograf, který si na titulní stranu novin *Komsomolskaja pravda* vybere třídního premianta.

Po Nene se rozběhla i Ira. Pokud si vzpomínám, Nene byla jediná osoba, pro kterou by se Ira ve vteřině vzdala veškerého vychování i pragmatického a střízlivého uvažování. Že se s námi Ira takhle pozdě večer vůbec vydala na naprosto nerozumný výlet do botanické zahrady, bylo jen díky tomu, že s ním spontánně souhlasila i Nene. Když jsme Nene s návrhem seznamovaly, nikdy bychom si nemyslely, že tak lehce překoná svou váhavost i strach ze své rodiny. Jen co nám během přestávky na školním dvoře uprostřed hluku povykujících dětí oznámila, že se k nám „samozřejmě připojí“, nevěřicně jsme na sebe pohlédly, načež si Nene následující čtvrt hodinu hrála na uraženou princeznu, což byla jedna z jejích oblíbených rolí. Všechny Iřiny pokusy kamarádku od toho „hloupého nápadu“ odradit selhaly, a tak Iře nezbývalo než se skřípěním zubů s výletem souhlasit.

Z nepochopitelného důvodu Nene od samého začátku probouzela v předčasně dospělé Iře jakýsi ochranný instinkt. Ira nad Neninou impulzivní hlavou, která se nechávala k leččemu svést a ovládaly ji emoce, vždy držela silnou, ukázněnou a ochrannou ruku, jako by čekala, až Nene provede něco neopatrného a ona tu bude pro ni — vyzbrojená k jakémukoli boji. A teď za Nene běžela, aby jí stála po boku, až ji pohltí ochromující temnota tunelu. Déšť mezitím zesílil. Hodila jsem si batoh přes rameno a taky se rozběhla. Dina utíkala za mnou. Nevím, co nás to popadlo, ale najednou jsme se obě rozesmály. Možná nám v tu chvíli přišlo na mysl, že máme štěstí v hrsti. A tohle štěstí chutnalo po nezralých švestkách a prašném letním dešti, po dobrodružství a neznámém světě a mnoha dalších předzvěstech poprášených moučkovým cukrem.

Brusel 2019

Váhavě vstoupím do liduprázdného majestátního sálu s parketami položenými ve vzoru „rybí kost“, v zádech mám jarní světlo pozdního odpoledne. Ve stejném okamžiku se s bzučícím rozsvítí světla. Na místě usoudím, že mi světlo přijde vhod, a cítím úlevu. Její fotografie si přesně takové světlo žádají — tajuplné, skoro ostýchavé světlo, které vyzdvihne její dovednost, zdůrazní černobílé kontrasty, čistotu a strohost fotografií, jež nepotřebují nic křiklavého a které k pozorovateli promlouvají i z polostínu a dokážou vystupovat i z temnoty. Zhluboka se nadechnu. Zaujaly mě dvě obrovské a prolínající se prostory; ano, vskutku jde o retrospektivu. Řada jejích fotografií — včetně těch slavných a ikonických, ale i těch méně známých nebo doposud nezveřejněných — je shromážděna zde, v tomto zvláštním, kuriózním městě plném secesních domů a přeplněných kaváren a barů, ve městě, které se navzdory svému metropolitnímu postavení zdráhá hrát roli velkoměsta a místo toho si uchovává cosi útulného a takřka maloměstského.

Před lety jsem právě zde strávila mnoho lehkomyšlných a bezstarostných hodin. Dokonce jsem jednou navštívila i tuhle budovu, uznávaný a vyhlášený Palais des beaux-arts de Bruxelles, tehdy mě sem vzal Norin, promítali nějaký podivný asijský film, na který jsme se spolu dívali, neustále jsme se u toho hihňali a pak se opili

pěnivým belgickým pivem. Vzpomínky na město mě hřejí dodnes, jako sluníčko, které si můžu kdykoli podle potřeby rozsvítit. Norin a já jsme tehdy pracovali v suterénu Královského muzea a byli jsme pyšní, že své dovednosti můžeme předvést zde, v tomto prominentním stánku — ačkoli jsme byli začátečníci, svěřili nám Ensorovy karnevalové masky a my jsme byli šťastím bez sebe. Po práci jsme se ztratili v ruchu nočního města, vyprávěli si příběhy a nakonec se sblížili. Jak je to vlastně dávno? ptám se sama sebe, zatímco nábožně procházím dosud liduprázdnými prostory plnými fotografií, které tak důvěrně znám, které však na zdejším místě působí cize, tak jinak, že se ve mně vzedme zvláštní pocit žárlivosti, jako by tenhle prostor zpochybňoval můj bolestně intimní vztah k vystaveným snímkům, neboť za pouhou hodinu a kousek se oba sály zaplní davem vybraných hostů, vytvoří se dlouhá fronta návštěvníků, vyvolení, kteří na vernisáž byli pozváni, se budou zdravít a vzrušeně švitořit v nejrozličnějších jazycích, budou ochutnávat gruzínské víno a poslouchat zahajovací proslovy. A zahlédnu i dvě osoby, které mě — vedle mrtvých fotografií, kvůli nimž se zde sejdeme — nejvíce formovaly, ničily a vnášely do mého života štěstí i neštěstí. Dvě ženy, mající půlku života za sebou, které jsem neviděla už celé roky a které mě přesto pronásledují jako stín, ať jsem kdekoli.

Dál se procházím kolem snímků a snažím se s nimi nenavázat přímý oční kontakt, jen letmo zavadit o tváře ze své minulosti, vyhnout se jim, ještě pořád mám možnost jim uniknout, utéct, ano, možná bych se skutečně měla otočit na podpatku, jít sem možná byla chyba, je to krok, který toho ode mě vyžaduje příliš, je nad mé síly. Každý to pochopí,

můžu to vysvětlit i Anano, která nás sem všechny svolala, která nestrpěla výmluvy, která mě donutila nastoupit na let do Bruselu a zařídila mi VIP vstupenku, díky níž jsem do sálu vešla jako *special guest* celou hodinu před zahájením. Která mě v telefonu zapřísáhla: „Musíš přijet. Všechny tři musíte dorazit, žádnou výmluvu neberu.“

Možná bych z vernisáže ještě mohla odejít, převinout čas nazpátek, protože nevím, jestli všechno, co se na mě tohohle večera svalí jako lavina, zvládnu bez úhony. Tak dlouho jsem se rvala o pocit jistoty, takřka s vojenskou disciplínou jsem v sobě zapudila minulost, a teď kráčím sálem, v němž se hlasitě rozléhají moje kroky, procházím zdejšími předimenzovanými, nablýskanými prostory a všemožně se snažím zahnat vzpomínky, které na mě odevšad vyskakují jako hladoví vlci.

Ale copak tu nejsem nakonec proto, abych oslavila její odkaz? V praxi to znamená: musím se tomu vystavit. Nejsem jediná, kdo si to uvědomuje, vědí to i ony dvě, a proto jsme sem všechny přišly, navzdory veškerým pocitům křivdy a pochybám, aniž řešíme, co máme za sebou. Dlužíme to jí i sobě, musíme opětovné shledání vydržet — i všechny ostatní lidi, kteří kdysi bývali s námi. Kterí na nás shlížejí ze stěn a žádají si, abychom jim vzdaly hold. Je to ten pravý důvod, proč jsme dorazily samostatně? Aniž mám jistotu, předpokládám, že jsme do Bruselu všechny tři přicestovaly bez doprovodu — bez svých partnerů, bez dětí, bez přátel, kteří by nám opětovné shledání mohli usnadnit.

Ale zatím jsem tu jen já, ještě pořád mám možnost utéct. Co na tom, ať si mě klidně za mou zbabělost pomlouvají, copak na tom záleží, když je to moje jediná záchrana? Jenže pak pohledem spočinu na malém snímku v jednoduchém rámečku pod neuvěřitelně uzoučkou zářivkou. Proč ta fotka

visí tak osaměle na velké zdi, jako by osiřela? Kam dohlédnu, jsou ostatní snímky rozvěšené v sériích. A zatímco se k ní blížím, začne mi docházet její výjimečnost: je to jediná fotografie, na níž je samotná autorka, kterou však vyfotil někdo jiný. Ostatní snímky, které ji zachycují, jsou bez výjimky autoportréty: umělecky náročné, vyzývavé, až k nesnesení obnažující záběry, které svým způsobem voyeuristicky vynášejí na povrch její nitro. Jsem si jistá, že takových tu bude celá řada. Ten poměrně malý snímek však není uměleckým kouskem, dokonce ani z amatérského pohledu není příliš vydařený, přesto v sobě skrývá cosi, z čeho mi běhá mráz po zádech a na okamžik mě donutí zatajit dech.

Na fotografii jsme všechny čtyři, ukazuje verzi nás samých, verzi, z níž pocházíme, představuje něco jako počátek, vajíčko, z něhož jsme se vyklubaly. Nacházíme se na prahu života, na začátku přátelství, které si od nás nakonec vyžádá všechno, my o tom však zatím nic netušíme, neznáme karty, které nám život rozdal, partie ještě nezačala, zatím jsme volné, zatím můžeme chtít všechno a přát si cokoli.

Fotografie, která je něčím jako prologem k výstavě, nemá na rozdíl od ostatních snímků žádný chytlavý titulek, je jen velmi jednoduše označena místem a letopočtem: „Tbilisi 1987“. Zůstanu jako přikovaná, nemohu se pohnout, hlavu mi zaplaví obrazy, nemám jinou možnost, nechám se strhnout, nemá smysl bojovat s něčím, co se rovná síle přírody. Jsem bezmocná, najednou jsem znovu dítě, jsem dívka, která na mě shlíží ze snímku.

Čím déle si malý černobílý obrázek prohlížím, úplně sama v tomhle majestátním sále, tím jsem si jistější, že byl pořízen přesně v ten den, kdy jsme vnikly do botanické zahrady, v onom zvláštním okamžiku, kdy jsem poprvé v životě pocítila štěstí v hrsti, cítila jsem ho v břiše a na

řasách. Jen mě udivuje, proč byla na úvod vybrána právě tahle fotografie. Anano je jako autorčina sestra správkyní jejího odkazu a zároveň i konzultantkou výstavy, tak mi to před měsícem hrdě vykládala do telefonu. To ona o tom musela rozhodnout. Věděla snad o výjimečnosti toho dne? Vyprávěla jí o tom sestra?

Stejně podivná mi přijde skutečnost, že fotografii, jak jsem si právě vzpomněla, pořídil v našem bytě můj otec, který nás jinak nikdy nefotografoval, nanejvýš mě a bratra bral na obligátní fotografování do ateliéru. Toho dne nás však zahlédl pohromadě v kuchyni a z nějakého důvodu sáhl po fotoaparátu. Ale ne po matčině nenáviděné Leice, která v té době ležela v temném úkrytu v jeho pokoji; mohla to být stará zrcadlovka Lubitel nebo babiččina Smena, do níž někdo náhodou založil film.

Na obrázku jsme my čtyři onoho odpoledne při plánování dobrodružství, zahloubané do hovoru se nakláníme nad stolem, velice soustředěné, některé z nás se tváří trochu bojácně, zatímco Dina je nadšená, připravená k velké akci, k velké zkoušce odvahy. Otec se při pohledu na nás musel tak bavit, že neviděl jiné východisko než přerušit svou milovanou práci a zajít si pro fotoaparát.

Ira byla příliš rozumná, než aby ji něco takového napadlo, a Nene zase moc opatrná, ačkoli hodiny ve škole trávila neustálým sněním — o svobodě a o všem, co by si s ní počala, a hlavně o lásce, přehnaně romantické, přeslazené, filmové, střemhlavé lásce. Já nebyla ani jedno z toho, potácela jsem se někde mezi Dininou touhou po svobodě, Iřiným rozumem a Neniným sněním, a tak mi v dané konstelaci od začátku připadla role prostředníka, smírčí soudkyně, jako by bylo vždy na mně udržet přátelství v rovnováze.

Celý plán zosnovala Dina, polykačka ohně, jak jsem jí někdy říkala, ta, která si vysloužila nejvíc školních důtek, která každý trest, jež jí za prohřešky dospělí uložili, přijala bez mrknutí oka. Co jí bylo po napomenutích, po třídních schůzkách, na nichž byla její matka vystavena opovržlivým pohledům ostatních rodičů a od učitelky musela snášet hluboké povzdechy a kroucení hlavou? Tresty pocházely ze světa, který lidi přehledně dělil na poslušné a zlobivé, chytré a hloupé, dobré a špatné, přizpůsobivé a odlišné. V Dinině světě takové kategorie neexistovaly. V jejím pojetí se svět dělil jen na napínavý a nudný, zajímavý a nezajímavý, vzrušující a obyčejný. A pokud by ji někdo chtěl skutečně portretovat, musel by se řídit podle jejích měřítek a vymyslet si něco vhodného k jejím kategoriím, ale dospělí naštěstí do jejího světa neměli přístup, a tak jí nic ani nikdo nemohl ublížit. Za to, že Dina dokončila školu s přijatelným výsledkem, mohla podle mě vděčit pouze tomu, že ředitelka měla soucit s Dininou matkou, samoživitelkou. Před Dininou zvědavostí nebylo nic v bezpečí, zvědavost byla jejím motorem, kompasem, který neochvějně následovala. Všechno, co podněcovalo její fantazii, všechno, co působilo cize a přitažlivě, musela prozkoumat a rozkrýt, každou hranici bylo třeba překročit, každou bariéru prolomit. A síla, kterou při tom vyvinula, byla jako uragán, nedalo se jí odolat, strhla nás s sebou jako tornádo v Kansasu, které katapultovalo Dorotku a Tota do daleké Východní země Mlaskalů — *Čaroděj ze země Oz* kupodivu patřil mezi několik málo amerických dětských knih, které u nás nebyly označeny za „kapitalistický brak“, a tak byl k dostání.

Nejméně odolná proti jejímu tornádu jsem byla já. Byla jsem její nejvěrnější družkou, její nejloajálnější přítelkyní. Následovala bych ji do všech začarovaných krajín, až do

samotné země Oz a ještě mnohem dál. Ode dne, kdy jsme se seznámily, na mě působila nepřekonatelnou přitažlivostí, nakazila mě svou zvědavostí, byla mou chorobou. Ne že by mi chyběla touha nebo chuť něco podnikat a objevovat, že bych byla mimořádně hodná a poslušná, moje představitost byla taky veskrze bohatá. Dininy průzkumné výpravy však mířily mnohem dál, než bych se kdy bývala odhodlala sama.

Nápad, abychom šly do botanické zahrady, byl samozřejmě taky Dinin.

Naše čtveřice se se smíchem hnala tunelem, světlo z Dininy baterky blikalo v průchodu jako stroboskop a naše stíny pokřiveně tancovaly po vlhkých betonových stěnách. Mezi tbiliskými dětmi kolovaly o tunelu hrůzostrašné historky; údajně ho vybudovali za druhé světové války jako bunkr, když fašisti dosáhli Elbrusu. Tunel se zdál být nekonečný, ale naše holé nohy už překonaly strach a ozvěna našich hlasů nám odpovídala a povzbuzovala nás, abychom pokračovaly a nezastavovaly se, jinak by nám temnota a děsivé zvuky mohly znovu nahnat strach. Nejrozrušenější z nás byla Nene, žasla nad vlastní smělostí, její pronikavý, výbušný, nakažlivý smích se rozléhal a jako by tu nekonečnou prázdnotu kolem nás probouzel k životu. Smích nás unášel stále rychleji, stále uvolněněji a svobodněji, dokud jsme celé zadýchané, zpcené a hrdé nedosáhly druhého konce a nepadly do náruče letnímu dešti.

Kapky byly obrovské, za pár vteřin jsme měly promočnou uniformu, zástěru i vlasy, ale nám to nevadilo, chránil nás nečekaně horký červen i vlastní odvaha. Nene se svalila na zem a lapala po dechu. Ira se předklonila a položila si ruce na kolena, já se opřela o chladný východ z tunelu a vydýchovala se. Dina se však nezastavila, jako by jí nikdy nemohl dojít dech, jako by její plíce byly stvořené pro

nedosažitelné rychlosti a nekonečné vzdálenosti. Rozpřáhla ruce a vrhla se do záplavy deště, husté zeleně rostlin, teplého vzduchu a zpěvu vodopádu, který jsme už všechny slyšely.

„Pojďte, už tam skoro jsme, tak pojďte!“ zavolala na nás a přešla nám světlem baterky po tvářích.

„Počkej, dej mi chvíli... dej mi chvíli...“ oddechovala Nene a Ira zavrtěla hlavou, jako by se znovu rozčilovala nad nerozumem své kamarádky, která sem navzdory veškerému nebezpečí šla.

Naším cílem byl malý vodopád uprostřed zahrady. Vodní nádrž byla dostatečně hluboká, aby se do ní dalo skákat ze skály, a kluci do ní za letních dnů zkušeně metali salta. Doposud jsme je jen závistivě sledovaly, protože když jsme botanickou zahradu navštívily, byli s námi buď učitelé, kteří nás vzali na exkurzi, nebo pokladníci, jež neustále dávala pozor, aby si nikdo nedovolil nic, co by ji mohlo stát místo.

Jakmile jsme popadly dech, vydaly jsme se, teď už obezřetněji, k vodopádu a ve skrovném měsíčním světle jsme se prodíraly hustě porostlou zahradou. Po tvářích, vlasech, oblečení a batozích nám stékal déšť, při každém kroku jsme měly pocit, že za sebou zanecháváme loužičky. Před sebou jsme neustále viděly probleskovat Dininu baterku a sem tam jsme zaslechly její nadšené výkřiky, jako by nás stále ještě musela lákat, přesvědčovat, abychom těch posledních pár kroků skutečně došly a nevzdaly se před koncem.

Ira vzala Nene za ruku, která nyní vypadala vyčerpaně a vyděšeně, jako by ji, jen co proběhla tmavým tunelem, rázem opustila veškerá odvaha. Kráčely vedle sebe jako dvě postarší dámy. Způsob, jakým Ira Nene za sebou táhla, mě hluboce dojal — to, jak na ni dávala pozor, dbala na její jemné nožky, aby o něco nezakoply, na něžné ruce, aby se

neškrábly o trčící větve, na malou, růžovoučkou, dobře sta-
venou postavu, na dětsky hebkou pokožku, náznaky prsou,
která se rýsovala pod školní uniformou; Ira a já jsme byly
poslední s plochou hrudí, zatímco Dina a Nene se už za-
čínaly proměňovat: Dina s nezájmem a udivující lhostej-
ností, zato Nene s viditelnou hrdostí a radostí, že se stává
ženou, s nádherným slámově žlutým copem, vodnatýma
světle modrýma očima, které se ještě víc zalévaly při každé
předvídatelné sentimentalitě. Na okamžik jsem se zastavila
a nechala jim náskok, abych mohla nedotknutelnost jejich
nerozlučnosti lépe obdivovat.

Dorazily jsme k mýtině, keře ustoupily louce poseté pes-
trými květy, po své levici jsme zahlédly malé jezírko, které
si pod sebou vodopád během let vyhloubil, slyšely jsme
neutuchající šumění, viděly proud vody řítící se z výšky
a zůstaly stát jako přikované.

Rozhlédla jsem se po Dině, její baterka a batoh ležely
opuštěné na břehu, po ní však nebylo ani stopy. Zavolala
jsem na ni, ale šumění vodopádu můj hlas přehlušilo. Ira
se ke mně připojila. Volaly jsme a volaly, až jsme najednou
zaslechly z výšky Dinin jekot a vzhledly za ním. Dokázala
to, navzdory dešti a temnotě vylezla na skálu. Stála nad
vodopádem, jako by ho dobyla, jako by se stala legitimní
vládkyní tohoto místa.

„Jak se tam dostala?“ vyklouzlo Nene a Ira výmluvně
zavrtěla hlavou. Dívala jsem se na Dinu a byla jsem úplně
klidná, věděla jsem, že když to zvládla ona, dokážu to taky.
Dovedla nás k cíli, a dokud jsem ji měla po svém boku,
neměla jsem se čeho bát.

„Tak dělejte, pojdte nahoru!“ zakřičela na nás do temnoty
a já si začala svlékat přilepené šaty, promočené boty a po-
nožky. V bílých bavlněných kalhotkách s nápisem „Freitag“,

které mi otec přivezl v „týdenním balení“ z konference ve Varšavě, Praze nebo Sofii, jsem do prázdna zvedla svítící baterku, vtiskla ji Iře do ruky a požádala ji, aby mi svítila na cestu, a začala jsem šplhat po skále, v těch příšerných kalhotkách, které jsem nikdy nenosila tak, aby odpovídaly dnu v týdnu.

Bolely mě nohy, do pat se mi zařezávaly malé kamínky, ale před očima jsem měla jen Dininy natažené ruce, které na mě nahoře čekaly. Razila jsem si cestu, přidržovala se větví a výčnělků a postupovala vzhůru. Několikrát jsem uklouzla, srdce mi divoce bušilo, ale zase jsem se rychle vzpamatovala a zkoušela to dál. Paprsek baterky jen sporadicky svítil na místa, na která jsem si stoupala, cítila jsem Iřin a Nenin ustaraný pohled a přemáhala se, aby můj výstup působil nenáročně. Pak jsem spatřila Dininu ruku a s radostí se jí chytila. Vytáhla mě nahoru, postavila jsem se vedle ní. Mezitím si svlékla uniformu a boty a teď je se smíchem hodila dolů.

„Připravená?“ zeptala se mě a sevřela mou ruku ještě pevněji. Narovнала jsem se, přistoupila k ní, až se naše ramena dotkla — malá vystupující prsa s téměř bezbarvými bradavkami vypadala na jejím jinak tak známém těle jako cizí tělesa. Přikývla jsem a udělala krok vpřed. Nedívala jsem se dolů. Vzhledla jsem. Obloha byla černá, ale mezi mraky jsem rozpoznala Velký vůz, o kterém mi otec často vyprávěl. Zdálo se, že souhvězdí je naší výpravě příznivě nakloněno. Zatahala jsem Dinu za ruku, prsty na nohou jsme osahaly nerovnou zem, předklonily jsme se, znovu se na sebe podívaly, ještě pevněji se chytily za ruce a vyskočily vpřed a hned nato se začaly řídit dolů.

Někdo mi poklepe na rameno, leknu se. Vůbec jsem neslyšela kroky. Cítím se, jako by mě někdo vytrhl z hlubokého

spánku. Vidím před sebou fotografii, potřebuju chvilku, abych si sesumírovala myšlenky a vzpomínky: odpoledne před skokem do vodopádu. Před svým skokem do svobody. Preludium.

„No ne... Tys dorazila!“

Anano mi padne kolem krku a já nevím, ve kterém časoprostoru jsem zůstala, visím kdesi mezi různými obdobími a nebo ve všech současně. Vypadá nádherně. Tak šťastně, září v prostých tmavomodrých letních šatech, které by mohly být po její matce — jsou to jednoduché zavinovací šaty, které její matka a starší sestra často nosily a vypadaly v nich jako císařovny. Na uších se jí houpají dva velké zlaté kruhy a na ústech je patrná slabá vrstva rtěnky, oči jí lemují jemné, živé vrásky, do divokých hnědých vlasů se jí přimíchalo trochu šedi, ale Anano vypadá pořád tak půvabně, přitažlivě, jako by nikdy neměla zestárnout, ale možná se na ni tak dívám jenom já, možná bude v tomto příběhu mladší sestrou navždy, protože jsem zůstala začarovaná v minulosti; přemýšlím, kdy jsem ji viděla naposledy. Víím, že se provdala za zámožného muže, který přišel k penězům během stavebního boomu v Gruzii, a že má dvě děti, bydlí v domě někde na okraji Tbilisi, stará se o zahradu — aspoň tak mi to v telefonu vyprávěla její matka, a já si ji v takovém prostředí dokážu nádherně představit: jako šťastnou manželku a matku, jako bezstarostnou, veselou družku v moři květin. Ve městě má galerii, podporuje mladé umělce a od doby, kdy už na to její matka nemá sílu, se stará o odkaz své sestry. Anano, ta nejbystřejší a nejspolehlivější v rodině, která utrpěla nejmenší újmu, již život odškodnil za všechno, co si vzal od jejích příbuzných, za lásku a náklonnost, příležitosti, sebedůvěru a spravedlnost — ta dostala vše: perspektivu, normálnost a mír.

Ještě si musím zvyknout, že odkaz spravuje právě ona, protože černobílé fotografie její sestry, radikalita jejího rozhledu i osobnosti stojí v přímém protikladu k Ananině jemné povaze. Anano i přes svou vnímavost a intuici přenechala dílo kurátorům, odborníkům, a sama se nenápadně drží v pozadí, i to vím od její matky, a upřímně jí to v tuto chvíli přeju, její velký okamžik, který zanedlouho nastane a při němž si Anano v zástoupení své sestry vyslouží slávu. Ráda bych ji ještě chvíli objímala, ale pustím ji a všimnu si, že se z mojí přítomnosti neraduje o nic méně než já z její, bojuje s dojetím, které ji zaplavuje, se sentimentalitou, jež ji tolik odlišuje od její sestry. Držím její ruku ve své.

„Panebože, to snad není možné! Kdo by to byl řekl, že se setkáme zrovna v Bruselu? Není to šílené? *Deda* mi říkala, že ti za ni musím dát pusu. Určitě už jsi to slyšela, máma si zrovna před výstavou zlomila nohu a nemůže přijet. Keto, co na to říct, tahle výstava je naprosté šílenství, připravovali jsme ji přes dva roky a já jsem tak šťastná a cítím obrovskou úlevu, že jsme ji konečně mohli uspořádat. Poprosila jsem Iru a Nene, aby taky přišly dřív, abychom si před oficiálním zahájením mohly popovídat, ale nevím, kdy přesně dorazí. A mimochodem, po zahájení bude následovat velká párty, tak ne aby některou z vás napadlo, že se jen tak vytratíte, na zahradě bude spousta dobrého pití a hudby. Nemůžeme jí přece uspořádat retrospektivu bez oslavy, kterou si budou všichni ještě dlouho pamatovat...“

„Ano, máš naprostou pravdu,“ řeknu a snažím se odolát pokušení znovu pohlédnout na fotografii naší čtveřice. Anano si toho všimne a zasměje se.

„No není to poklad? Dlouho jsem přemýšlela, jakou fotku vaší čtveřice vybrat, a pak... Přijde mi, že tahle fotka vás nádherně vystihuje.“

„Je od táty. Byl to mimořádný den... Odkud tu fotku máš?“
„Přece od tebe, muselas ji kdysi dát sestře.“

Ale než stačím cokoli namítnout, nadšeně zvolá, že mě bezpodmínečně musí představit kurátorům, a táhne mě za ruku velkou halou, která se postupně začíná plnit návštěvníky.

Přistoupíme k vysoké Gruzínce v černém overalu a nenápadnému muži s nastupující pleší a brýlemi z rohoviny, kteří mě s přehnanou přátelskostí pozdraví.

„Keto Kipianiová osobně!“ zvolá podsaditý muž anglicky a natáhne ke mně ruku. Žena mě pozdraví gruzínsky a dá mi pusku na obě tváře.

„Konečně vás vidíme naživo, ale po všech fotkách vás a vašich kamarádek máme pocit, jako bychom vás už znali,“ dodá Gruzínka tentokrát anglicky.

„Přesně tak!“ podpoří ji muž.

„To jsou Thea a Mark, hrdinové zdejší retrospektivy,“ vysvětlí mi Anano s širokým úsměvem. „Mark je světově uznávaný odborník na fotografii, vede Muzeum fotografie v Rotterdamu, a Thea je renomovaná kunsthistorička se zaměřením na východní Evropu. V Tbilisi založila velkolepý festival fotografie, musíš na něj někdy přijet.“

Anano se v roli hostitelky očividně snaží, abychom se všichni cítili přinejmenším tak dobře jako ona. Zamyšleně se usměje a zdvořile přikývnu. Musím myslet na to, co prohlásila Gruzínka: *...ale po všech fotkách vás a vašich kamarádek máme pocit, jako bychom vás už znali...*

Samozřejmě: exponované jsme tu ažaž. Musím se připravit, že se tady setkám s řadou variací sebe sama, se stadii svého vývoje. Musím se připravit, že mě obejmeme minulost. Musím se připravit, že pohlédnu do němých očí mrtvých.

Znovu cítím nutkání utéct, znovu trochu nervózně posilhávám po východu, ještě mám čas, ještě můžu doběhnout do hotelu, popadnout kufřík a vyrazit prvním vlakem na letiště, nastoupit do letadla, vrátit se domů, do své malé, odlehlé oázy, posadit se na bujnou kvetoucí zahradu, otevřít si láhev vína a uniknout tomu všemu, uniknout blížícímu se tornádu, zůstat ušetřena.

Najednou však za sebou zaslechnu kroky, a ještě než se ohlédnu, vím, že je to Ira. Stala se z ní jiná žena, jiný člověk, z nás všech prošla zřejmě nejpozoruhodnější proměnou, ale kroky má pořád stejné — hlasité, rytmické, těžké kroky, kterými ohlašuje svůj příchod a zároveň udává tempo.

Připadá mi ještě vyšší, než si ji pamatuju, z její dětské postavy by nikdo nečekal, že se tak vytáhne, její rodiče byli spíše malého vzrůstu, a tak kdykoli ji po delší době spatřím, znovu mě její výška udiví. Má na sobě dokonale padnoucí kostým s jehlovým proužkem, který zdůrazňuje její chlapeckou vizáž, sako si kvůli teplu vysvlékla a přehodila přes ruku, přiléhavé bílé tričko podtrhuje trénovaný trup a impozantní bicepsy. Ira sport dříve považovala za hloupé mrhání časem, ale v průběhu let strávených v USA se na fitness stala závislou a zdá se, že do cvičení stále investuje mraky času, aby její tělesná schránka v ničem nezaostávala za mentální úrovní. Líbí se mi její účes, který pro sebe před lety objevila a který se od té doby stal její značkou, stejně jako nápadné, barevně variabilní značkové kostýmky, jež nosí jako uniformu. Krátký bob je na levé straně zřetelně kratší než na pravé a zátylek má vyholený. Podle očekávání na sobě nemá žádné šperky, jen trochu lesku na rtech. Elegantně za sebou po parketách táhne hliníkový kufřík, cílevědomě k nám dokráčí a rozpřáhne ruce. Nejdřív obejmě

Anano, pak pozdraví oba kurátory a představí se jim a nakonec své paže ovine i kolem mě. Ostatní tři se diskrétně vzdálí a nechají nás o samotě. Chvilí stojíme a pevně se držíme v náruči. Cítím její pánský parfém, který se k ní perfektně hodí, a poprvé od okamžiku, kdy jsem vstoupila do téhle budovy, pocítuju pohodlí a bezpečí, s tváří na lžíně krku. Předpokládám, že je nervózní, ale nikdy to na ní není poznat, a jako vždy obdivuju její sebejistotu, ten pracně vytvořený dojem, že je coby slovutná advokátka ztělesněním úspěchu. Na rozdíl ode mě na ní nejsou znát ani žádné obavy z návratu k dávno zapuzené minulosti.

„Mám takovou radost...“ zamumlá a její hlas najednou zní trochu zlomeně, jako by se její sebejistota otrásla, což ve mně vyvolává pocit uspokojení — takže nejsem sama, kdo je z konfrontace s fotografiemi nervózní a zděšený, z toho, že budu vystavena na odiv a odhalena, že na mě stovky lidí budou upírat své senzacechtivé oči.

„Jsem tak ráda, žeš dorazila. Sama bych to neustála,“ prohodím a podivuju se nad svým výběrem slov.

„To zvládneme. Je to důležitý den pro všechny z nás.“

„Přijde i Nene?“

Pořád nemůžu uvěřit, že Nene, po tom všem, co se přihodilo, za pár minut vstoupí do sálu a pustí se společně s námi do zdejšího experimentu. Nene, která z nás zaplatila zřejmě tu nejvyšší cenu, která byla ponechána ve štychu a znovu a znovu zažívala zradu. Ta, která se tolik let vyhýbala jakémukoli kontaktu s Irou. A teď by za vším měla udělat tlustou čáru a jen tak nastoupit na palubu? Do poslední chvíle budu na pochybách.

„Přijde. Jsem si tím jistá,“ prohlásí Ira s obvyklou sebejistotou a trochu ustoupí. „Ukaž se. Vypadáš dobře.“

„Ale prosím tě, skoro jsem nespala, a navíc jsem do sebe nedostala ani sousto, takže jsem úplně vyřízená, vůbec netuším, jak dnešní večer zvládnou...“

„No tak, jen se nedělej!“

Její úsečné napomenutí mě okamžitě rozčilí. I to je pro ni typické: je zvyklá přikazovat, manipulovat, dospět k žádoucímu soudu.

„Já se nedělám, jen mi z toho všeho není dobře.“

„To mě mrzí,“ opáčí a zpříma na mě pohlédne. „Vím, že pro tebe je to obzvlášť těžké. Sama jsem nervózní. Vždyt... je to zatím její největší výstava a přijdou všichni. Ale víš, že tvoje neúčast by byla neomluvitelná. Nikdy by sis to neodpustila. A mimochodem, já taky ne.“

Mrkne na mě.

„Napadlo tě, že tu taky budeme za výstavní exponáty?“ zeptám se jí.

„Samozřejmě, ty sis snad myslela, že snímky, na kterých jsme, vystavili jen z jakési idiotské piety?“

Ira i Nene na naše společné portréty odjakživa nahlížely jinak než já. Trochu exhibicionisticky založená Nene a mimořádným egem obdařená Ira si s viditelnou hrdostí užívají, že se staly součástí Dinina umění a že byly na těchto černobílých snímcích zvěčněny. Na rozdíl ode mě navštívily i řadu jiných výstav v Gruzii nebo v cizině a při tom pečlivě dbaly na to, aby se nepotkaly, a Nene sem tam o své neobyčejné kamarádce dokonce pronáší proslovy a poskytuje rozhovory.

Já jsem ale nechtěla nic vysvětlovat, a okolnímu světu už vůbec ne. Vzpomínky, které mě k Dininým fotografiím poutají, jsou úplně jiné než interpretace, které jim přikládá umělecký svět — nikdy v životě by mě nenapadlo sdílet je s cizími lidmi. A teď jsem součástí jejího umění stejně

jako Ira a Nene. Moje stranění se má veskrze sobecké, sebeobrané důvody; byl by totiž zločin, kdybych její umění svými výroky jakkoli poškodila. Já, která ve svém životě sama sloužím cizím obrazům, bych to měla až moc dobře vědět.

Ira je ponořená do živého rozhovoru s Anano. Pohledem bloudím kolem a všimnu si dalšího snímku a pak náměsíčně, jako by přitahována zpěvem Sirén, vykročím k fotce, již neznám, vidím ji poprvé a chci vědět, z kterého tvůrčího období pochází, protože všechny ostatní fotky znám, skoro u každé vím, kdy a kde vznikla, jaká nálada při ní panovala, o jakou událost šlo, jaké ublížení, nebo jaká radost se za ní skrývá. Tenhle snímek mi však nic neříká, přitom všechno na něm poznávám, všechno je mi tak povědomé, přijde mi, jako bych spadla do kopřiv a páčila mě kůže.

Na snímku je náš dvůr, naše byty jsou vidět z ptačí perspektivy, z výšky a dálky působí spolu s třepotajícím se prádlem, malou zahrádkou s věčně kapajícím kohoutkem, houpačkou, granátovníkem a morušemi malinkatě. Kvůli fotce musela vylézt na střechu. Jak měla ve zvyku, nezalekla se žádných překážek a našla si způsob, jak prozkoumat jí tak známé místo z úplně nové perspektivy.

Dvůr

Dvůr byl vesmírem našich dětských dnů, nacházel se v té nejkopcovitější a nejbarevnější čtvrti ze všech tbiliských městských částí. „Čtvrť Sololaki vděčí za svou existenci pramenům okolních kopců, které jsou bohaté na vodu a díky nimž se kdysi křivolaká oblast v průběhu staletí proměnila v žádanou a pestrobarevnou část.“ Prohlížím si fotografii a slyším otcův hlas, který mi o naší čtvrti často a hodně vyprávěl, když jsem se s ním ještě vodila za ruku jejími úzkými uličkami. „Za arabské nadvlády bylo zapotřebí hodně vody na zalévání pevnostních zahrad, a tak vybudovali kanál, který ji odváděl z kopců Sololaki do údolí. Když se později ujali vlády Turci, využívali tuto vodu také. Voda se turecky řekne *su*, a tak tohle turecké slovo doputovalo do gruzínského názvu městské části, přičemž z U se stalo O. V devatenáctém století se v oblasti usadila řada bohatých Gruzínců, kteří si zde založili zahrady, v nichž voda sehrála rozhodující roli. Tak se čtvrť Sololaki proměnila v prestižní část města a její dlážděné ulice brzy zdobila spousta půvabných vil s vitrážovými okny a malebnými dřevěnými balkony.“

Když mě po narození donesli do stinného a neustále vlhkého bytu ve Viničné ulici s číslem popisným 12, která se nacházela mezi dlouhou Andělskou ulicí a Tonetiho náměstím, vysoce postavení funkcionáři komunistické strany

už bydleli v jiných čtvrtích a kdysi honosné sololakijské vily byly dávno zabavené a přestavěné státem. Obyvatelé nyní žili na takzvaných tbiliských dvorech. Opět slyším v hlavě otcův monotónní, uklidňující hlas: „Kvůli všeobecnému nedostatku bytů přebývala na zdejších dvorech řada rodin a život se stále více přesouval ven, takže zde bylo velmi hlučno. A protože to bylo období italských neorealistických filmů, lidé si tento hluk začali spojovat s Itálií. Tak se z tbiliských dvorů staly dvory italské.“

Vidím ty dvory před sebou, procházím dlážděnými ulicemi a zahnu do Viničné, kde započal můj život. Čtvrť mi tehdy nahrazovala celý svět. Bloudím tu v představách podél botanické zahrady, kostela Otce Kříže a Andělskou ulicí, v níž se nacházela naše škola, k vrchním svahům Mtacmindy se zubačkou, k televizní věži a zábavnímu parku, ke kopcům do Okrokany, řadou začarovaných uliček a po dřevěných schodech uprostřed vinné révy, která obrůstá balkony, a malými křivolakými uličkami, přes impozantní Leninovo náměstí k radnici, mezi dotěrnými drbny i muži, kteří věčně myjí své kamazy, mezi třepotajícím se prádlem a malými kašnami — v těchto místech se odehrávaly všechny moje tragédie i komedie, tam jsem si osahávala život, zde jsem prožívala zhroucení světa, nevěřicně, s vytřeštěným očima a smrtelnou hrůzou v hrudi.

Před sebou vidím náš čtvercový dvůr. Dva protější domy, mezi nimi oplocenou zahrádku, po pravici dvoupatrový kamenný domek na dřevěných kůlech, který byl přistavěn později a méně barevný a krásný stál poněkud ztraceně, jako by sem na kuřích nožkách doputoval z ruské pohádky.

Na rozdíl od československých nebo rakouských pavlačových domů jsme se do bytů mohli dostat nejen z ulice a po lomeném dřevěném schodišti, ale i ze dvora po křivých

vstupních schodech a pak po točitém schodišti. Bytové jednotky byly spojené dřevěným podloubím. Zatímco náš dům byl třípatrový a s nejzdobnější klenbou, protější cihlový dům byl postaven teprve na přelomu století a byl nejpevnější stavbou dvoru, porostlý břechtanem, dvoupatrový, s kovovými balkony s květinovými dekoracemi.

Vlastní život obyvatel tří domů se odehrával v podloubí nebo na dvoře. Hrály se tam vrhcáby či domino, vyměňovaly se recepty, skladovaly se tam zavařeniny a odkládaly dětské hračky, vyměňovaly se bylinky za mouku, probíraly se nemoci, řešily se manželské krize a rozkrývaly milostné poměry. Skoro všechny vstupní dveře byly prosklené, aby bylo všem obyvatelům dvora hned jasné, že jakékoli soukromí je iluzí. Vždy se našel soused trpící nespavostí, který zaregistroval každý příchod i odchod nezávisle na denní době, jemuž neušla žádná hádka a který uměl okomentovat každé vášnivé usmíření. Dvůr byl organismus a jednotlivé bytové jednotky tvořily jeho orgány, které byly vzájemně propojené a všechny nezbytné k udržení těla při životě. Teprve později jsem začala tušit, že komunisti při přidělování bytů dbali na to, aby zdejší mikrokosmos osídlili lidmi s rozličnými profesemi, kteří si mohli navzájem vypomáhat a stát zatěžovali co nejméně: pokud někdo onemocněl, bylo o něj postaráno na dvoře, pokud někdo potřeboval punčochy, které se prodávaly jen pod pultem, vyřešili si to obyvatelé dvora rovněž mezi sebou, a pokud si někdo chtěl koupit lepší vysvědčení, aby mohl studovat na univerzitě, i to se vyřídilo mezi sousedy. Dvůr byl státem ve státě. Na první pohled se zdál být příkladně socialistický: všichni si byli rovni, měli stejná práva bez ohledu na etnickou příslušnost a pohlaví, ovšem i v tomhle případě to byla jen iluze. Ve skutečnosti měl v tomhle konstrukt každý svoje místo a každý znal

svá privilegia. A tak by arménského ševce Artoma nikdy ani ve snu nenapadlo, aby se ucházel o Gruzínku z rodiny akademiků, a stejně tak by rodina továrníků Tatišviliových k sobě domů nepozvala kurdskou rodinu odnaproti.

Dokonce i my, děti ze dvora ve Viničné 12, jsme tyto nepsané zákony přijaly za své, aniž jsme si je uvědomovaly. Prostě jsme napodobovaly dospělé, přičemž skutečnost, že jsme Kurda Tarika nechaly hrát si s námi na schovávanou nebo nebe—peklo—ráj, ačkoli nám bylo vtoukáno do hlavy, že je špindíra, špatně se učí, jí své soply a žvýká odhozené žvýkačky, pramenila jen a jen z toho, že nám bylo příjemné tolerovat ve své blízkosti někoho takového. I to totiž patřilo ke zvláštnostem našeho dvora, naší čtvrti a možná i našeho města: my všichni jsme chtěli být za všech okolností oblíbení a věděli jsme, že ochranou slabšího si v našem multikulturálním městě, které už staletí koexistovalo s *cizinci*, získáme uznání. Byli jsme přece velmi pohostinní a tolerantní sousedé, kteří by nikomu nezkrřivili ani vlasek na hlavě, všechny jsme k sobě zvali, obsluhovali je a usmívali se na ně, ale jen co sousedé odešli, s úlevou jsme si oddechli a ohrnovali nos nad jejich způsoby a humpoláctvím. Všichni ostatní bývali vždy o něco horší a hrubší, o něco hloupější a asociálnější než my.

Náš byt získala po rehabilitaci své rodiny babička z otcovy strany, které jsme říkali první *babuda*. Měl vysoké stropy a vlhké zdi, zdobené balkony obrácené do ulice a kapající koutky, proti kterým byl každý údržbář bezmocný. Vyrostl tu můj otec a sem si přivedl mou matku, která odešla z Moskvy. Sem přinesli i mého bratra a o pět let později i mě, poté co jsme poprvé spatřili světlo světa ve studeném porodním sále kdesi u nádraží. Můj pokoj — mé malinké improvizované království — byl ověšen plakáty z drahých „zahranič-

ních filmových magazínů“ splašených na černém trhu. Jako děti jsme s bratrem sdíleli krásný, o něco větší pokoj, ve kterém jsme sváděli polštářové bitvy a plnili zkoušky odvahy, ale postupem času nám začal být těsný, a tak mě přesunuli do komůrky vedle kuchyně — někdejší spižírny. Nijak zvlášť se mi nezamlouvala, ale aspoň jsem dopadla lépe než první *babuda* a druhá *babuda* (tedy babička z matčiny strany), které spolu sdílely obývací pokoj, v němž přijímaly studenty a překládaly knihy — a stejně jako v obdobích příměří se o něj musely dělit i při nejhorších střetech — a jenž se každý večer s velkou námahou, šoupáním a taháním změnil v ložnici.

Loubí v druhém patře nepatřilo jen k našemu bytu, ale i k bytu Nadi Alexandrovny, osamělé, bezdětné vdovy, o níž jsme si nedokázali představit, že bývala mladá, a která se kdysi dopustila fatální chyby, když se během studií na moskevské Lomonosově univerzitě zamilovala do gruzínského učitele hry na kytaru. Ztratila hlavu a odcestovala za ním do jeho legendami opředené vlasti, kterou řada jejích krajanů opěvovala v básních. Jen co bouřlivá láska vyprchala a bezhlavá vášeň opadla, učitel kytary nakvartýroval svou ruskou trofej ke své starší sestře a na celé týdny mizel v náručí jiných dam. Nadina láska však byla zřejmě houževnatější a neotřesitelnější než láska jejího muže, neboť mu zachovala věrnost po celý jeho život i po něm a pro jeho neomluvitelné chování si pokaždé našla nějakou omluvu. Když se dvěma ženami zplodil nemanželské děti a sem tam si je bral domů, Nadě přišlo, že si to její „ubohý muž“ zaslouží, protože sama kvůli závažné nemoci v dětství žádné mít nemohla. Věčný flamendr musel svou křehkou a éterickou ženu odškodňovat něčím zásadním, jinak se její až přihloupale obětavá láska nedala vysvětlit. Po smrti kytaristy neprovdané sestry a po jeho skonání na cirhózu jater

zůstal Nadě tmavý, vlhký dvoupokojový byt včetně pokojových rostlin a koček — a ruština, kterou až do smrti nikdy nevyměnila za gruzínštinu, stejně jako si nikdy nenechala ujít, aby nás děti obdarovávala nugátovými a rakytníkovými bonbony.

Dodnes nevím, proč si od ní *babudy* držely odstup, sice se k ní chovaly přátelsky, sem tam jí půjčily mouku, kypřicí prášek nebo vajíčka, ale určitá nedůvěra v nich přesto přetrvávala. Nejspíš to pramenilo z toho, že si obě ještě až moc dobře pamatovaly na jejího muže a její „nečestný“ život po jeho boku a nemohly jí odpustit tuhle ženskou oddanost, jež hraničila s takřka náboženskou obětavostí. A ačkoli měly hodně společného — i Nadin život byl zasvěcený literatuře a vznešeným veršům —, přítelkyně se z nich nestaly, a tak Naďa Alexandrovna zůstala až do smrti pouhou sousedkou, již zvaly jen na velké oslavy a které o Velikonocích nosily červená vejce a *pasku*.

V patře pod ní, v prvním poschodí, bydleli Basiliovi. Co se s nimi asi stalo? S objemnou Nani, prodavačkou na vedlejší úvazek v městském konzumu kdesi na druhém břehu řeky, která se na plný úvazek živila šmelinou na černém trhu, a nejmazanější ženou na celém dvoře (nemohla se s ní měřit dokonce ani Iřina matka). Vzpomínám si na barevnou zástěru, kterou měla neustále na sobě. Uměla obchodovat s čímkoli a kýmkoli: když ji někdo poprosil o trochu soli, vzápětí chtěla protihodnotou půl kilo rýže. Každého dokázala přemluvit, aby si něco koupil, a nejvíc ze všech ji poslouchaly ženy na dvoře, které trpělivě snášely její špatné nálady a hrubost, protože za příslušný obnos jim Nani dokázala sehnat cokoli, po čem jejich srdce toužilo a co v sovětském státě nebylo k mání: od lístků do kina na uzavřené filmové promítání až po československé spodní

prádlo. Z jejího manžela Tariela byla většinou vidět jen jeho impozantně chlupatá záda, protože i ve volném čase se neúnavně činil na svém kamazu, který byl ke zlosti všech dětí vždy zaparkovaný na dvoře a překážel jim při hrách. Jejich jediný syn Beso nezdědil talent ani po otci, ani po matce; byl to pomalý kumpán, líný a zahálčivý, který se neustále škrábal v rozkroku a už od útlého dětství projevoval mimořádnou zvědavost ve všem, co se týkalo sexu.

Sdíleli Basiliovi zeď se Zizo? Ano, určitě to tak muselo být, protože později si příbytek této staré dámy zabrala Iřina rodina, Žordaniovi, a tím se zadělalo na první velký skandál na dvoře. Nikdy jsem Zizo neměla ráda, ale musela jsem si od ní nechat všechno líbit, alespoň tak to do mě i ostatních dětí ze dvora všichni hustili. Tahle stará osamělá dáma s příšerným kloboučkem na hlavě a neustále nařikavým tónem hlasu totiž před lety přišla při autonehodě o jediného syna a tato ztráta ji v očích dvorního společenství propůjčila status mučednice. Směla to, co ostatní nesměli: klít, kibicovat a samozřejmě naříkat. Ze svého dvoupokojového bytu později přenechala jeden pokoj Iřině matce Giuli. Určitě si však tehdy neuvědomila, že si tím zamezí přístup do bytu přes schodiště a odsoudí se k věčnému nadávání a vzdychání cestou po točitém schodišti.

Celé přízemí patřilo Tatišviliovým a jejich prostornému bytu, této skoro bezpříkladně vzorné rodině, k níž se navzdory její přehnané pohostinnosti, srdečnosti a mimořádnému kuchařskému umění paní Tatišviliové přistupovalo s nedůvěrou. Odmítnutí přicházelo zejména od zástupců dvorní inteligence a bylo zapříčiněno povoláním, které kdysi vykonával otec rodiny Davit, jemuž se neřeklo jinak než *cechovik*, což bylo slovo, jehož význam jsem pochopila až o mnoho let později — byl to sovětský termín pro státem zapříčiněnou

prohnilost a zkorumpovanost. Tito lidé byli „kapitalistickými prasaty“ sovětské éry a trnem v oku všem „čestným“ lidem. Rodina Tatišviliových byla navíc až příliš *dokonalá*, a tak se všichni všemožně snažili, aby na této vzorové rodině nějaké chyby a problémy našli.

Anna Tatišviliová seděla o dvě lavice přede mnou a byla neoficiální třídní princeznou, kráskou a třídní premiantkou, dokud Ira nezpochybnila aspoň ten její poslední status. Její bratr Oto, rodinný princ, byl tak trochu sadista. Nenávidím ho, dodnes je mi nepříjemné na něj jen pomyslet. Stále je na útěku. Jak jen se svou vinou dokáže žít?

Už jako dítě projevoval jisté zvláštní sklony, ale nikdo se nad tím příliš nepozastavoval, protože to za něj rodiče vždy nějak vyžehlili. Neříkalo se tenkrát, že je to „zvláštní chlapec“, který jen vyžaduje hodně trpělivosti? Jen jednou, když utopil kočku Nadi Alexandrovny v kádi pod kohoutkem na dvoře — svědkem mučení byl malý Tarik, který nám o tom vyprávěl —, zdánlivě nekonečná trpělivost přetekla a lidé mu předpověděli, že „roste pro kriminál“. Měli pravdu.

Domek na kulech vpravo — i v tomto případě šlo o nepsaný zákon — odjakživa obývali ztroskotanci a outsideři. Tento zákon postavilo na hlavu až nastěhování Liky Pirveliové a jejich dvou dcer. Do té doby tam bydlel jen arménský švec Artom, jehož opustila manželka i s dětmi kvůli jeho nadměrné lásce k alkoholu, a kurdská rodina, kterou jsem v dětství považovala za bezejmennou, protože je nikdo neoslovoval křestním jménem ani příjmením, ale vždy jen „Kurdové“. Nepracoval jejich otec v sirných lázních, nebo si to pletu? Měla bych se zeptat Iry, ta má fenomenální paměť, bude to vědět. Starší děti kurdské rodiny, celkem jich bylo pět nebo

šest, se už všechny odstěhovaly a některé z nich zakotvily v manželství. Tarik, nejmladší z nich, se rodičům narodil, když už byli ve vysokém věku, a na dvoře se šušalo, že se narodil neplánovaně. Tarik s brýlemi se skly tlustými jako popelník, za kterými jeho oči vypadaly jako malé puntíky, byl mimořádně milý a zdvořilý chlapec, o němž se zcela neprávem vyprávěly nejrůznější nesmysly, což mu přijetí mezi ostatní děti zrovna neusnadňovalo. Přesto byl vždycky poblíž a za každého ročního období ho bylo možné vidět, jak si hraje na dvoře. Tarik miloval zvířata, pojmenoval všechny pouliční kočky a krmil je dobrotami, které čmajzl rodičům nebo sousedům. Nevím, jestli ho jeho matka tolik zbožňovala proto, že se jím poštěstil tak nečekaně a tak pozdě, nebo proto, že to v životě neměl jednoduché, ale zahrnovala ho láskou tak horlivě, že Tarikovi určitě stála v cestě přinejmenším stejně jako všechny ty hloupé fámy o něm. Tarik, ano, Tarik, seizmograf nadcházejícího neštěstí, posel zkázy, který ohlásil konec našeho dětství.

Putuju pohledem dál po snímku našeho dvora, na protilehlou stranu k domu z červených pálených cihel. Byty v červeném domě měly pevnější konstrukci, byly krásnější, bezpečnější, obyvatelé červeného domu byli základními kameny dvora, kterým byla prokazována zvláštní úcta. Navíc tam na každém poschodí nebydlelo několik rodin jako u nás, nýbrž vesměs jen dvě — nebo lépe řečeno jedna rodina a strýc Givi, jehož jméno vyvolávalo bezbřehý obdiv téměř všech obyvatel (zvláště těch starších), většinou doprovázený lítostivým pokyvováním hlavou.

Strýc Givi... musím se usmát a nechat si to jméno rozpustit na jazyku, na kterém se za okamžik usídlí chuť dětství, aroma smetanové zmrzliny, pohanky, rakytníkových

bonbonů a estragonové limonády. Zdálo se, že strýc Givi bydlel v červeném domě odjakživa, už od carských dob, před všemi revolucemi a před bolševiky. V létě i v zimě měl okna dokořán a z jeho bytu se ozývala klasická hudba. Byl považován za hrdinu druhé světové války, kterého zdobilo několik medailí za statečnost; prý se dostal až do Berlína, byl generálem ve výslužbě a vášnivým klavíristou — a samoukem, dodávalo se většinou s úctou. Člověk mimořádného charakteru, tak ho označovaly obě *babudy*, a já obě podezírám, že byly do vysokého, vyzáblého muže s povislými rameny a kolébavou chůzí zamilované.

Zejména Eter, první *babuda*, která byla pedantštější a přísnější než druhá *babuda* a u níž jsem si vůbec nedokázala představit, že by byla schopná jakýchkoli romantických citů, jen co se hovor stočil na strýčka Giviho, ihned zněhněla, a kdoví, možná by se jí bývalo podařilo získat si jeho srdce a ustavičně si s ním povídat o vznešenosti hudby a německého jazyka, kdyby v tom nebyl háček, nepřekonatelná překážka, která jí o vážném vztahu s ním uvažovat znemožňovala: strýc Givi byl přesvědčený stalinista, a dokonce ani po odsouzení Stalinova kultu nesundal ze zdi jeho portrét, pod kterým měl vždycky postavenou vázu s čerstvými květinami.

Ano, tento galantní, bezdětný vdovec, který pobíral veteránskou rentu a měl slabost pro Bacha a šachy, zbožňoval masového vraha, jenž Eter zničil život i budoucnost. Kdykoli se v Giviho očích začaly věci ubírat nebezpečným směrem, povolal na pomoc jednu z myšlenek „ocelového muže“. „Kdyby jen viděl, kam se to všechno řítí!“ vzdychal, když si ráno u otevřeného okna četl noviny nebo poslouchal zprávy v rozhlase. „Zjednal by pořádek železnou rukou.“ Podobné výroky nebránily většině postarším dam ze sousedství, aby se

rozplývaly nad jeho vybranými způsoby a šviháckým stylem oblékání, kromě toho s očividným dojetím horovaly pro jeho bezbřehou, *srdcervoucí* lásku k manželce, která bohužel tak brzy zemřela. Taková láska, taková oddanost, taková něha! A zatímco jim vlhly oči a ústa se protahovala do roztoužené linky, tušily, že by — aniž si to možná samy připustily — chtěly být na místě nesmrtelné Julie, které nebylo dopřáno zestárnout a zplodit s Givim potomky.

Mluvil poněkud vyumělkovaně a staromódně, nás děti tím vždycky rozesmál a někdy jsme mu pod všelijakými hloupými záminkami zvonily na dveře, abychom se s ním daly do řeči a vyslechly si jeho překomplikované věty. „Jaro nám na dvoře rozkvetlo v pastelových tónech, jen se podívejte, vy nevinná stvoření,“ řekl nám jednou mezi řečí a my vyprskly smíchy, jen co zmizel za dřevěnými dveřmi. „Přeji vám všem rok plný srdečných záležitostí, které se vyvinou k vaší největší spokojenosti,“ pozdravil nás jednou na Nový rok a my si pak tato slova celé dny opakovaly a nemohly se udržet smíchy. A hned musím pomyslet na den, kdy přede mě položil starý sešit...

Zajímalo by mě, která z *babud* přišla na tu senzační myšlenku, že se mě a mého bratra pokusí takřka nadlidským přesvědčovacím výkonem přemluvit, abychom si od strýce Giviho nechali vyprávět o klasické hudbě. U Ratiho samozřejmě neuspěla, brácha křičel jako tur, že se nehodlá stát terčem posměchu celého okolí coby mamčin mazánek, ale mně se jí vzepřít nepodařilo, a tak jsem za jejím idolem několikrát skutečně zašla, aby se mi dostalo vysokého hudebního vzdělání. Pravděpodobně bych bývala musela poslouchat přednášky o Bachových etudách nebo Šostakovičově *Sedmé symfonii*, které strýc Givi kvůli svým vzpomínkám na válku obzvlášť oceňoval, ještě mnohem déle, ale

nakonec se mojí záchranou stal překvapivě samotný strýc Givi.

Při jedné své přednášce náhle vyskočil, aby si ze zadní místnosti přinesl nějaké notové sešity, a tak jsem využila příležitosti a ponořená do myšlenek jsem sáhla po ubrousku, který ležel na štosu novin na stole, a začala na něj kreslit. Jako obvykle jsem kreslila nepřítomná duchem, aniž jsem měla v plánu cokoli konkrétního, zatímco se jeho hlas v pozadí začal rozplývat. Byla jsem natolik zabraná do své oblíbené činnosti, že jsem si nejprve vůbec nevšimla, že stojí za mnou. Zarazil se, já se lekla a tužka mi vyklouzla z ruky.

„Promiňte, omlouvám se,“ zamumlala jsem a snažila se ubrousek schovat.

„Ne, ne, počkejte, ukažte mi to, vypadá to zajímavě.“

Když si teď na tu scénu vzpomenu, dochází mi, že vykal úplně každému, a musím pomyslet i na to, jak moc se nám dětem tahle výstřednost líbila a jak jsme se díky jeho oslovení hned cítily důležitější.

Váhavě jsem k němu ubrousek přisunula. Teprve když jsem se na něj podívala pozorněji, uvědomila jsem si, co nebo spíš koho jsem se pokoušela nakreslit, a v tu ránu jsem zrudla. Letmými tahy jsem načrtla Giviho aristokratické rysy, jeho dlouhý orlí nos a poněkud ustupující bradu. Vzal obrázek do ruky a přiblížil si ho těsně k očím, neměl brýle a zřejmě nechtěl přehlédnout žádný detail.

„To není špatné, mladá dámo, to vůbec není špatné. Kreslíte pravidelně?“

„Občas,“ odpověděla jsem nesměle.

„Dáváte přednost portrétům?“

Nechápala jsem, o co mu jde, a pokrčila jsem rameny.

„Myslel jsem tím, zda dáváte přednost figurální kresbě, nebo se věnujete spíše lidské tváři?“

„To nevím. Kreslím všechno, co mi přijde zajímavé.“

„Ach, v tom případě se cítím poctěn. Rozhodně byste v tom měla pokračovat,“ dodal, stále zabraný do kresby. „Možná z vás jednou bude druhý Kramskoj.“

Zalichotilo mi to a byla jsem šťastím bez sebe, jelikož jsem projednou věděla, o kom mluví. Každou domácnost mého dětství zdobila reprodukce Kramského „Neznámé“ anebo aspoň portrét „Dívky s broskvemi“ od Serova, jejíž podobizna, v tomto případě otištěná jen na pohlednici, stála v knihovně opřená o hřbety knih a Dina o ní vždycky říkala, že vypadá jako já.

Strýc Givi si „Neznámou“ v pozlaceném rámu pověsil na stejnou zeď, kterou zdobil i obrovský Stalinův portrét. Nalevo od „Neznámé“ visela černobílá fotografie jeho předčasně zesnulé ženy, která se svým stydlivým pohledem, líbezně svázanými vlasy a norkovým límcem vypadala, jako by pocházela z jiného století.

„Nechcete tu kresbu dokončit?“ vyzval mě. „Dojdu pro pořádný papír a vy ten portrét nakreslíte, dobrá? Etudy mohou počkat,“ dodal ještě, jako by mi tím chtěl úkol usnadnit.

Navzdory znejistění jsem přisvědčila, protože se mi kreslení zamlouvalo více než poslouchání nekonečných přednášek o hudbě. Donesl mi starý zažloutlý skicák a položil ho přede mě. Sáhla jsem po tužce a doufala, že strýc Givi vstane a nechá mě o samotě, ale netroufala jsem si ho o to požádat. Zdálo se, že je pyšný na to, že mi nečekaně stojí modelem, i když jsem byla jen malá holka. Vynaložila jsem veškeré úsilí, podrobněji si prohlédla jeho rysy a začala je precizněji kreslit. Měl krásné oči, na ty jsem se chtěla zaměřit, měly by tvořit těžiště portrétu. Byly křišťálově čisté, živé, jako by z nich pramenilo věčné mládí, protože ve srovnání se zbytkem jeho obličeje působily zvláště mladě.

Na okamžik čas zhoustl, zvuky náhle utichly, dokonce i tikání nástěnných hodin se rozplynulo, svět, okolí, všechno se utlumilo a zklidnilo. Cítila jsem, jak mi na pažích naskakuje husí kůže, skoro jsem to soustředění nemohla vydržet, ale zároveň jsem tušila, že tato chvíle je mimořádná, a nechtěla jsem promeškat žádné pohnutí, žádný, byť jen malinký impuls. Zdálo se, že i strýc Givi zatajil dech, jako by se i on nacházel na magickém místě, v němž vše existovalo a zároveň nemělo žádný význam.

Na tento okamžik budu vždy vzpomínat s vděčností, na tohoto zvláštního muže, který mi odhalil moc, jež ve mně vzezela a která mi měla sloužit jako životní kompas. A přesto se při té vzpomínce cítím olověně těžká, protože nic mě nedokáže rozesmutnit víc, kvůli ničemu neztrácím pevnou půdu pod nohama tolik jako při myšlence, že jsem tento kompas jednoho pošmourného únorového odpoledne kdysi dávno v zoologické zahradě vedle výběhu opic vyměnila za holé přežití a od té doby ho už nikdy nezískala zpátky.

Nevěděla jsem, jak dlouho jsme tam tak seděli, jestli celou věčnost, nebo jen pět minut. Třesoucí se rukou jsem mu kresbu podala.

„Máte talent, mladá dámo, máte talent. A myslím, že váš talent nespočívá v hudbě, ale v kreslení, tomu byste se měla vážně věnovat,“ prohlásil tiše a tentokrát si nasadil brýle na čtení, aby si mohl kresbu lépe prohlédnout. Dlouho tam seděl bez hnutí a já bych dala cokoli za to, abych se dozvěděla, co se mu v té chvíli honilo hlavou. Cítila jsem se polichocena a současně mi bylo úzko. Jako by na mě svými slovy naložil zodpovědnost, na kterou jsem se vůbec necítila.

„Můžu si tu kresbu nechat?“ zeptal se mě.

Do té doby mým malůvkám nikdo takovou důležitost nepřikládal. Doma jsem vždycky byla dítě, které si „čmárá“,

jen sem tam mi otec věnoval vlídný pohled nebo mě jedna z *babud* pochválila za mou „fantazii“. Ve škole se o mé umělecké ambice stejně nikdo nezajímal a do té doby jsem se ani já sama svými „uměleckými díly“ nijak nechlubila. Dělala jsem to stejně bezděčně, jako jsem dýchala a jedla, aniž jsem o tom přemýšlela. Samozřejmě jsem byla nedůvěřivá a pochybovala jsem, že obrázek Giviho tolik nadchl, ale věděla jsem, že je to neobyčejně vážný člověk a že nemá smysl pro humor ani ironii, a tak mi nakonec nezbylo než mu věřit.

O pár týdnů později, když jsem ze dvora pohlédla do otevřeného okna jeho bytu, jsem zjistila, že si kresbu svého obličje vystavil mezi svou zesnulou ženou, „Neznámou“ od Kramského a Stalinův portrét. Zkoprnělá jsem zůstala stát, stoupala si na špičky a nemohla od této zvláštní konstelace odtrhnout oči.

Pouhé dva dny po tom osudovém okamžiku strýc Givi zaklepal na naše dveře. *Babudy* byly úplně bez sebe, jako by na návštěvu přišel samotný Jean Gabin (o tom, že Jean Gabin byl nejkrásnější muž na světě, panovala mezi *babudami* vzácná shoda). Všechno, co se nacházelo ve spíži, se vyložilo na stůl a k tomu se uvařil čerstvý zelený čaj. Po povrchním tlachání přešel strýc Givi k věci:

„Domnívám se, že už bychom malou Keto neměli nutit, aby mě ctila svými návštěvami,“ prohlásil a významně si odkašlal.

„A pročpak? Co provedla? Keto, cos provedla?“ rozezněl se bytem hlas první *babudy*.

Jen co jsem zaslechla Giviho hlas, vplížila jsem se do svého pokoje a poslouchala je přes tenkou zeď. Tušila jsem, že jeho návštěva nějak souvisí se mnou, ale ještě jsem nevěděla, jaké to pro mě bude mít následky.

„Ale tak to není, je to bystrá, milá dívka, o tom není pochyb.“

Bylo slyšet, jak si *babudy* s úlevou oddechly.

„A o co tedy jde?“ chtěla vědět Oliko, druhá *babuda*.

„Jednoduše si myslím, že její zájmy se neubírají hudebním směrem. A mimochodem, ani její talent,“ sdělil jim strýc Givi s odzbrojující upřímností a obě *babudy* na okamžik zmlkly.

„Ale zájem se přece dá rozvíjet, uši se dají vycvičit...“ vykoktala nakonec Oliko.

„Vášeň se ovšem nedá zažehnout stisknutím knoflíku a hudba je vášní, musí být vášní, cokoli jiného by bylo plýtvání časem a nebylo by jí to hodné.“

Odkašlal si: „Nicméně...“

„Ano?“ zeptaly se *babudy* současně. V jejich otázce zaznělo tolik naděje! Snad ještě zbývala možnost, nepatrná šance, že budu moci pokračovat v návštěvách jejich idolu, tohoto galantního pána.

„Na svůj věk má pozoruhodný talent, věřte mi, i když není hudební, nýbrž...“

„Nýbrž?“

Tentokrát to byla první *babuda*, která to zvědavostí nevydržela.

„Nýbrž výtvarný, chtěl jsem říct. Kreslí úžasně. Bezpochyby.“

Následovala pauza a mě rozčilovalo, že *babudám* nevidím do tváře. Byly překvapené? Zklamané? Ve mně se rozprostřel vítězoslavný pocit, protože jsem věděla, jak moc na něj daly. Doneslo se ke mně další odkašlání, zaslechla jsem, jak si Oliko zapaluje cigaretu, za což si od Eter určitě vysloužila vyčítavý pohled.

„Ano, možná skutečně umí pěkně kreslit, ale klasické hudební vzdělání je přece něco úplně jiného...“

První *babuda* už nedokázala udržet své zklamání na uzdě.

„Měly byste její talent podporovat. Ať se na její kresby podívá akademický malíř.“

Hlas strýce Giviho zněl o něco příkřeji než obvykle.

„Ano, jistě, jistě, to uděláme, že ano, Eter?“

Druhá *babuda* vstoupila do hovoru a pokusila se pozvednout náladu.

„Víte,“ spustil znovu strýc Givi, „hudbě se člověk musí otevřít, musí jí dovolit, aby pronikla do jeho duše, aby tam něco zažehla, v pravém slova smyslu, a to, co tam způsobí, pak člověk musí nabídnout světu. A to Keto nechce. Potřebuje svůj krunýř. Bůhvíproč, ale má to takto.“

Tato věta, kterou jsem zaslechla ze svého pokojíčku, mi uvázla v paměti. Ještě teď, tolik let od onoho okamžiku, vzdálená od onoho místa, ve mně doznívá. Tehdy jsem ještě nemohla vědět, jak dobře uměl strýc Givi vedle not číst i v lidech.

Babudám brzy došly argumenty a zklamaně se vzdaly. S přehnanou podlézavostí mu poděkovaly za návštěvu, a jen co odešel, podrobily mě nekonečnému výslechu, jestli jsem náhodou něco neprovedla, až se v nich usadila hluboká melancholie. Bylo vidět, že se obě loučí se svým snem, že se z jejich vnučky stane velká hudebnice.

Navzdory všem rozdílů, všem ambivalencím, které by se daly v jejich životě najít, byly obě moje babičky ženami své doby, což znamená, že byly sovětského ražení a jasně rozlišovaly mezi *vznešeným* a *nízkým* uměním. Klasická hudba, balet a také některé druhy sportu, jež byly v Sovětském svazu velmi populární, spočívaly v disciplíně, neúnavné píli, a aby člověk něčeho dosáhl, musel si hraním rozedřít prsty do krve, chodidla bolestivě utancovat a vytrénovat tělo až ke zhroucení, protože umělci a sportovci museli mít úspěch, viditelný úspěch, museli být ověšení

řády a uznáními, umělci museli vyvolávat bezbřehý obdiv a být vyznamenáni cenami, a proti tomu bylo všechno, co bylo snadné (a k tomu se řadilo i moje nadání pro kreslení), jednoduše neseriózní a jako takové nebylo považováno za hodné podpory. Bylo to prostě jen rozptýlení, dětská hra, a děti neměly být utvrzovány v tom, že jim život dá něco zadarmo, že se čehokoli dá dosáhnout bez tvrdé práce, že by člověk mohl být šťastný díky něčemu, co mu „prostě jen tak spadne do klína“.

Pohledem spočinu na prvním poschodí, na malém výřezu zachyceném z ptačí perspektivy: Iašviliové. Kromě strýce Giviho byli jedinými obyvateli domu z červených pálených cihel. Je zvláštní, že se mi ve vzpomínkách jako první nevynoří obraz Levana, ale jeho matky Niny. Tato jemná, vstřícná, láskyplná a kultivovaná žena s alabastrovou pletí, zelenýma očima a věčně podřimujícím pohledem Sirény připomínala se svým háčkovaný plédem, úhledně učesanými vlasy a baretem Čechovovy postavy. Pracovala ve státní knihovně a moje babičky ji stejnou měrou měly rády a vážily si jí, a ačkoli byla o generaci mladší než ony, měly s ní mnohem víc společného než se svými vrstevnicemi v okolí. Když seděly u našeho kuchyňského stolu a Nina hrála na střídačku s jednou nebo druhou *babudou* vrhcáby, tvořily krásné trio. Nina a Oliko si sem tam zapálily cigaretu nebo si povídaly o knize, kterou právě dočetly. Nina zásobovala *babudy* knihami z indexu, které se k normálním smrtelníkům jen tak nedostaly. Tuto idylickou vzpomínku však brzy překryje hrůzostrašné, vlčí vytí z onoho dne, kdy smrt neohlášeně zatukala na jejich dveře.

Také tvář Ninina manžela Rostoma se mi vybaví i s jeho melancholií, velkými brýlemi a světlými, prořídlymi vlasy.

Vidím se, jak vstupuju do jeho temné komory, Dinina nejoblíbenějšího místa. Říkám si, jestli bych si tento byt dokázala představit jako svůj domov, jestli jsem někdy přemýšlela nad tím, že bych tam mohla bydlet, jestli bych v něm mohla být šťastná? Už nevím.

Rostom, ano, Rostom. Mlčenlivý muž žijící ve svém vlastním světě. Nejmenovaly se noviny, kde pracoval jako fotograf, *Komunista*? Ano, myslím, že ano, koneckonců šlo o prestižní místo, ačkoli on sám mnohem radši vyvolával své velkoformátové portréty než obvyklé, státem požadované motivy. Vidím stěny jeho skromně zařízeného bytu, který většinou voněl po koláčích a byl vyzdobený fotografiemi, a ačkoli to byly portréty známých nebo sousedů, nebo dokonce i rodinných příslušníků, vždycky mi připadalo, jako bych je na jeho snímcích viděla poprvé.

Jako děti jsme milovaly, když jsme se mohly v měkkém červeném světle jeho fotokomory dívat na snímky pověšené na prádelní šňůře. Často jsem pod záminkou, že si chci prohlédnout Rostomovy fotky, vyhledávala blízkost jeho nejmladšího syna, jenž nikdy nechtěl otevřeně projevit svou náklonnost, který však využíval každé příležitosti, aby zavadil o mé rameno, aby se dotkl mé ruky. Křehké okamžiky, kdy jsme osaměli pod červeným světlem, pro mě byly nesmírně cenné.

Rostom se nejspíš cítil podobně; v příšeří pravděpodobně našel potřebný klid. Jen tu a tam, když jeden z jeho synů něco provedl nebo Ninina trpělivost přetekla, vyšel na denní světlo, kde byl přinucen chopit se slova a zahrát si na přísného otce, ačkoli mu muselo být jasné, že ani jeho nejstarší syn Saba, ani druhorozený Levan si z jeho výhrůžek nic nedělají. Jak často si Levan z otcovy předstírané přísnosti utahoval! A Saba, krásný Saba zvaný „Sněhurka“, jak

ten nenáviděl svou přezdívkou, kterou mu příznačně přidelil můj bratr. Musím na chvíli zavřít oči, musím na chvíli za-
držet dech, znovu myslím na útek.

Často jsem se sama sebe ptala, jestli cestu, po níž se bratr vydal, předurčila Sabova smrt. Překrásný chlapec s uhlově černými kudrnami, zelenýma očima a sněhobílou pletí. Přítel, kterého měl bratr ze všech nejradši a kterého nejvíc potřeboval. Když si vzpomenu na Sabovu stydlivost a nemotornost, které se k jeho odzbrojujícímu vzhledu vůbec nehodily, musím se usmát. Jak málo si uměl poradit s ženskou pozorností, již mu všichni kamarádi včetně jeho bratra záviděli. Největší část Sabova šarmu však spočívala v tom, že si vůbec neuvědomoval, jak na jiné lidi a zvláště na opačné pohlaví působí. V ženské společnosti se choval neohrabaně a vypadal, že neví, co si počít, a když ho nějaká dívka oslovila přímo, vždycky celý zrudl a zdálo se, že potřebuje pomoc mého smělého a suverénního bratra jako někoho, koho by mohl napodobovat a o koho by se mohl opřít, aby si s nároky a očekáváními tohoto světa dokázal poradit.

Nikdy jsem nechápala, proč se tak často cítil nesvůj, vždyť měl všechny předpoklady k tomu, aby ho ostatní obdivovali, milovali, a dokonce i zbožňovali, ale možná to bylo dědictví po otci, možná i on potřeboval temnou komoru, která by mu poskytla potřebnou jistotu a klid. I on jako by vypadl z románu, ovšem ne z Čechovova světa, spíše z nějakého francouzského románu, možná od Flauberta nebo Prousta. O to nepochopitelnější mi přišlo, že si za svého nejlepššího kamaráda vybral zrovna mého bratra. Můj bratr Rati byl zosobněním všeho, čím Saba nebyl, Rati byl ztělesněním mužského světa, který byl Sabovi cizí, mluvil jazykem ulice, platil za chlapáka, což se v naší zemi těšilo úctě a vážnosti. Stejně tak nechápu, jaký důvod k přátelství se Sabou měl

můj bratr, dodnes mi není jasné, co můj zarputilý, rázný, houževnatý a vzpurný bratr přátelstvím s tímto citlivým klukem sledoval a co z něho měl, protože Saba ztělesňoval všechno, čemu se Rati vysmíval. Saba byl jeho pravý opak: klidný, introvertní, málomluvný, nešikovný, stydlivý a hlavně bojácný. Nikdy jsem neviděla, že by Saba někoho otravoval, natožpak na někoho fyzicky či slovně zaútočil, což Rati a jeho druzi dělali běžně. Někde hluboko v bratrově nitru, ve skrytém zákoutí, muselo být něco, co toužilo po Sabově umírněnosti a spokojenosti se sebou samým.

A Ratiho ochranná ruka zaručovala Sabovi nedotknutelnost, kterou potřeboval, aby mohl být sám sebou. Cenou za tuto nedotknutelnost bylo, že musel Ratiho a jeho kamarády při rvačkách a bitkách doprovázet. Sabovou povinností při různých *razborkách* bylo figurovat jako jakýsi vyjednávač, který zavelí zpátečku, pokud se situace vymkne kontrole.

Nejednou zaslechnu Levanův nepřírozeně hluboký hlas, který zní, jako by už od deseti let kouřil každý den doutník, a k tomu jeho lehce uštěpačný tón, který v sobě nese neurčitou provokaci. Polknu, v krku mám knedlík. Do nosu se mi vloudí jeho vůně, ten kožený, napjatý pach někoho, kdo věčně něco hledá, ale nikdy nenašel to, po čem touží. Z Levana sršela energie, působil jako výbušné a nebojácné věčné dítě. Když vzpomínám na školní léta, vždycky mě napadne nějaký žert nebo nějaká nehoráznost, kterou měl na svědomí, a vidím před sebou zahanbený obličej jeho matky, již si kvůli jeho neukázněnosti pozvali do školy. Ačkoli mě svými hloupými vtipy a neomaleností často rozpálil doběla, měla jsem ho z Ratiho okruhu nejraději. Vyzařovala z něj taková záviděníhodná sebejistota, bezbřehý optimismus, že bylo nemožné jeho kouzlu odolat. Byl černou ovčí jinak vcelku trdnomyslné a k melancholii tíhnoucí rodiny Iašviliů.

Kdyby si ředitelka Niny díky jejímu jemnocitu a postavení tolik nevážila, ze školy by ho v několika případech vyloučili.

Levan byl menší a obratnější než jeho starší bratr, stejně jako on měl husté kudrnaté vlasy, ale jeho rysy byly o něco hrubší než ty šviháka Saby, oči však měli oba bratři stejné — velké, věčně užaslé, věčně něco hledající, s hustými řasami, ty Sabovy jasně zelené, Levanovy močálově zelené. Nevím, kdy jsem Levanovi naposledy pohlédla do očí, a teď už to ani není důležité. Ale myslím na jeho kudrny a v duchu se bezděky probírám jeho hustými vlasy.

Nevím proč, ale bratři Iašviliovi mě odmalička fascinovali. V tom, jak se v obou bratrech snoubily protiklady, bylo něco filmového, jako by se příroda pokusila stvořit přesně opačné, zrcadlové obrazy, takřka do puntíku promyšlenou symetrii rozdílů. Nemohla jsem si pomoci, ale měla jsem Levana pro jeho prudkost, citlivost a srdečnost ráda, přestože jsem se v jeho přítomnosti cítila nesvá. Časem jsem si na jeho blízkost zvykla a přišlo mi zvláštní, když mi na chvíli zmizel ze zorného pole. I když jsem nevěděla, kde přesně je, mohla jsem si být jistá, že se kdykoli může vynořit.

Kdy tato nevyzpytatelná náklonnost začala? Vybavím si už jen to, že jsem si jednou s údivem všimla, že se jeho chování ke mně náhle změní kdykoli, když se spolu ocitneme o samotě, což se stávalo zřídka, ale pokud už, pak se Levan zničehonic proměnil ve zvědavého a trochu rozpačitého chlapce, který mi neustále pokládal osobní otázky. Jeho zvědavost mi lichotila, a tak jsem mu ochotně odpovídala. Ať už šlo o mé kulturní záliby nebo kresby, které jednou náhodou zahlédl na naší lodžii a které ho z nějakého důvodu zaujaly — jen co jsme se ocitli na dvoře sami, bombardoval mě otázkami. Když se k nám blížila jedna z *babud*, rychle se vrátil do své role a choval se ke mně pohrdavě jako jindy.

Tento zvláštní vztah jsme si pěstovali celé roky, až mě to po čase začalo rozčilovat. Nechápala jsem jeho postoj, nerozuměla jsem, proč mě vyhledává a zároveň se za to zřejmě stydí, ale nesebrala jsem odvalu, abych si s ním o tom promluvila, místo toho jsem si na palčivé tajemství zvykla a postupně mi to dokonce začalo připadat vzrušující. To, co jsem s ním sdílela, bylo něco speciálního, a tato zvláštnost patřila jen mně — zatímco pro ostatní nadále platil za chuligána. Užívala jsem si tuto výlučnost, užívala jsem si jeho neúnavnou zvědavost a dvojsmyslné pohledy, které mi při náhodných, vždy neplánovaných schůzkách věnoval.

Postupem let jsem při našich setkáních vyzorovala určitou rutinu — když zůstaneme sami a poté co spěšným pohledem zkontroluje, jestli poblíž skutečně nikdo není, přejde rovnou k věci: „Proč kreslíš náš dvůr pořád ze stejné perspektivy?“ — „Mám senzační nové album od jedné šílené Angličanky, jmenuje se Kate Bushová, nechtěla by sis ho poslechnout a říct mi, co si o něm myslíš?“ — „Červená ti sluší, proč ji nenosíš častěji?“ — „Taky máš ráda klasickou hudbu?“ Otázky často přicházely nesouvisle jako výstřely z pistole. Někdy jsem měla pocit, že si je připravuje v době, kdy spolu nejsme, a pak čeká na první příležitost, aby mě podrobil křížovému výslechu. Postupně jsem v jeho zmatených otázkách objevila určitou logiku a dokázala na ně rychleji odpovídat. Už mi nedělalo problém přeskočit z oblíbené hudby k určitým technikám kreslení, od nejoblíbenějšího jídla k nějaké hádce ve škole a pak zase k novému filmu v kině Říjen. Časem jsem se z Levanových otázek naučila vyvozovat jeho zájmy, protože toho o něm prozrazovaly mnohé, a utvrdil se ve mně nový, skutečný obraz toho chlapce, který z neznámého důvodu chtěl ukázat jenom mně.

Byl blázen do hudby a klasickou hudbu nejen miloval, ale dokonce se v ní i překvapivě dobře vyznal. Na rozdíl ode mě v jeho případě přinesla dlouhá odpoledne strávená se strýcem Givim, ke kterým ho také nutila matka, ovoce. Měl k umění vztah, ale na rozdíl od svého bratra nedával svůj zájem najevo, aby nevypadl z role drsného, neochvějného chuligána. Očividně však toužil po někom, s kým by svou něžnou stránku mohl sdílet. Vybral si k tomu mě a já jeho volbu přijala jako malý, nečekaný dárek. Někdy jsem si říkala, co mi brání, abych prostě přešla přes dvůr a navštívila ho, abychom si mohli popovídat v náležitém klidu, ale něco uvnitř mě tušilo, že tímto krokem bych ohrozila naše nesmělé, přeopatrné spojení, a tak jsem se o to nepokusila.

A jak popsat nás Kipianiovy, poslední obyvatele dvora? „Kipianiovi“, ano, tak nám na dvoře říkali, jméno označovalo všechny tři generace žijící v třípokojevém bytě, spoustu let, spojovalo se v nich tolik minulosti a tolik verzí budoucnosti, tolik protikladů, tolik ztracených snů...

Babudy, moc mi chybějí. Označují počátek mého osobního letopočtu. První *babuda*, druhá *babuda*. Dva začátky stejného příběhu. Než jsem přišla na svět, bratr oběma říkal „bebia“, prostě „babičko“. To však neustále přinášelo zmatky. Kdykoli bratr volal *bebio*, obě naráz k němu otočily hlavu a hned se mu začaly horlivě věnovat, aby ani jedna nezaostala za druhou. Když bratrovi začalo jejich soutěžení připadat hloupé, rozhodl se, že je obě zbaví statusu babičky. Nejdřív je k jejich nelibosti oslovoval křestními jmény — Eter, babička z otcovy strany, a Oliko, babička z matčiny strany —, později se rozhodl pro *babudu*, „dědečkovu sestru“, což nemělo žádnou logiku, ale dětsky intuitivním způsobem vedlo ke zmírnění konfliktu. Navíc jim

přidělil i čísla: Eter se stala první *babudou* a Oliko druhou *babudou*.

První *babuda* se narodila v roce, kdy si bolševici přivlastnili krátce trvající gruzínskou demokracii, a neustále opakovala, že k jejímu osudovému narození „nedošlo náhodou“. Násilný konec demokracie a její snaha o autonomii a disciplínu spolu rozhodně souvisely. Byla to střízlivě uvažující a v užším slova smyslu intelektuální osoba, která však tíhla k mystice a sentimentálnímu hrdinství. Její narození v osudovém roce podle ní nebylo náhodné, protože život přináší takové zlomové okamžiky jen vyvoleným. Vesmír musel vědět, že ona tuto osobní výzvu zvládne. Na to, že se tato osobní výzva týkala nejen jí, ale celého národa, ráda zapomínala, zvláště když chtěla demonstrovat svou nadřazenost druhé *babudě*, která spatřila světlo světa až o dva roky později, v roce mnohem méně symbolickém.

Jejich poněkud pošetilá soutěživost se táhla jejich životy jako červená nit, jako by se jejich koketní rivalitě mělo podřídit všechno, ale skutečně všechno. Ráda bych věděla, kdy s tím začaly, a hlavně která z nich. Někdy jsem si říkala, že přišly na svět jen proto, aby si navzájem ztrpčovaly život, a že se i moji rodiče vzali jen z tohoto jediného důvodu: aby ty dvě surové, svéhlavé duše a rivalky propojily, a ne proto, aby zplodili bratra a mě nebo aby spolu byli šťastní v manželství.

Babudy měly stejně podobných vlastností jako těch radikálně rozdílných. Neustále mezi nimi docházelo k tření, které uvolňovalo energii, jež je obě udržovala při životě. S přibývajícími lety se zdálo, že jsou na tomto zdroji energie stále závislejší, a když zrovna neměly téma sváru, když se zrovna nenabízela žádný vnější konflikt, pak byl doslova vykouzlen názorový rozdíl, který přerostl v hádku. Jejich rozbroje je povzbuzovaly k maximálním výkonům, díky

nimž si udržovaly duševní zdraví i bystrou mysl stejně jako lidé, kteří každý den cvičí, aby se udrželi ve formě. Byly nosnými pilíři naší rodiny, jejichž setkání, jak se zdálo, nebylo jen dílem náhody, ale jakéhosi tajného vesmírného plánu, který následovaly už od dětství.

V Eteřině vyprávění z dětství se neustále objevovaly takřka pohádkové bytosti — guvernanky z Drážďan a učitelky ručních prací z Krakova, dokonce i jezdecký instruktor z Arménie pro jejího mladšího bratra. Představovala jsem si babičku jako baculatou holčičku s tyrkysovými mašlemi ve vlasech a lakovkami na nohou — jak jsem to viděla v našem starém anglickém vydání *Alenky v říši divů* —, jak s vážným obličejem sedí se zády rovnými jako pravítko v prosvětlené místnosti a vyšívá na šátek červenky. Z tohoto blaženého dětství zalitého sluncem mi běhal mráz po zádech, protože jsem z jejího vyprávění věděla, že do něj brzy pronikne temnota a hrůza a nad krásným domem s rozmáchlými oblouky a pozlacenými zrcadlovými rámy se stáhnou mraky: přijdou bolševici a všechno jim seberou. V mých dětských představách byli bolševici veskrze zlými silami temnot, nosili černé hábity a měli jen jedno oko, jako Kyklop v knize řeckých bájí, kterou jsem jako dítě milovala. Tehdy jsem si neuvědomovala, že tito bolševici nepřišli a zase neodešli, ale že s námi zůstali přes sedmdesát let a že jsem mezi nimi žila i já.

Scénu, jak jejího otce, váženého majitele továrny na hedvábí, jedné noci sebrali, mám před očima i dnes, ještě pořád si ji dokážu představit stejně živě, jako když jsem si tu příšernou historku vyslechla s očima i pusou dokořán poprvé. Vidím před sebou zlověstné muže, kteří pro něj přicházejí ve tři ráno, kdy město ještě hluboce spí, slyším prababičku plakat, slyším, jak ji její manžel utěšuje a dodává jí odvalu, vidím, jak pradědeček se zdviženou hlavou bolševiky zdvořile žádá,

aby na něj nesahali, že chce do čekajícího vozu nastoupit sám a důstojně. A jak zlí bolševici zahanbeně sklopí zrak — potupení jeho důstojným vystupováním — a jak malá Eter, kterou hluk vzbudil, přiběhne bosá do obývacího pokoje a otec jí říká, že je to jenom hra, něco jako schovávaná pro dospělé, a ať se nebojí, protože on se schová na „velmi bezpečném“ místě.

Sluncem prozářený pokoj nahradí temná, vlhká díra poblíž pevnosti Ortačala, kde nikoho neznali a kde bydlely jen dělnické rodiny, které hovořily jiným jazykem. „Opo- vrhovali námi, mysleli si, že se považujeme za něco lepšího,“ zdůraznila Eter pokaždé, když dospěla k tomuto bodu vyprávění. Dopisy z Astrachaně, kam jejího otce deportovali, byly stále vzácnější a matka onemocněla tuberkulózou. Když se teprve sedmnáctiletá Eter provdala za mladého bolševika, který byl posedlý permanentní revolucí a marxismem, jenž podle něj představoval poslední záchranu lidstva, chovala velkou naději, že by mohl vytáhnout rodinu z hořké bídý a vrátit jim otce. Jako děti „zrádce vlasti“ totiž neměly šanci na vzdělání ani na pořádné zaměstnání. Její naděje se však rozplynula: nejdřív přišel dopis z Astrachaně, ve kterém stálo, že trestanec zahynul při nehodě na stavbě, a pak byla vyhlášena Velká vlastenecká válka a jejího bratra i čerstvého novomanžela povolali na frontu. O rok později její milovaný bratr Guram, který psal básně v němčině a zpíval Pucciniho árie „jako nikdo jiný“, padl na Kerčském poloostrově. „Nebyl na válku stavěný, měl labutí duši,“ opakovala Eter v tomto místě a já si zkusila představit Gurama, který nebyl mým stejnojmenným otcem, který psal básně v němčině a měl labutí duši, ale při nejlepším vůli se mi to nedařilo.

Její manžel, kterého znala jen omezeně z dopisů, jež jí psal z fronty, a v němž zoufale chtěla vidět válečného hrdinu, když už se nemohl stát hrdinou romantickým, zanechal

v jejím životě jedinou významnou stopu, a to jen proto, že shodou okolností byl v posledním roce války po zranění převezen k zotavení do tbiliské nemocnice. Během tohoto pobytu muselo dojít k početí mého otce, který na svět přišel už jako pohrobek, protože dědeček, jen co se zotavil, odešel znovu do boje a nepodařilo se mu přežít poslední dny války.

Díky statusu mladé válečné vdovy byl její život o něco snesitelnější, spolkla vztek a zklamání jako hořký, ale nezbytný lék, vykasala si rukávy a začala znovu objevovat život. Pojmenovala syna po milovaném bratrovi Guram a začala si vzpomínat na věci, které jí přinášely radost. Vybavovala si prosluněná odpoledne, v nichž se s bratrem předháněli v recitování básní, protože si chtěli získat přízeň německé guvernantky Marthy. Neustále se na ono kouzelné místo vracela a sbírala, co v něm zůstalo. A přestože se tomu mnozí divili — válka teprve skončila a němčina byla jazykem nepřátel —, rozhodla se studovat germanistiku, protože pro ni existovalo i jiné Německo, Marthino Německo, Německo jejího otce, do kterého často jezdil na obchodní cesty, Německo bratří Grimmů, Heineho, Kleistovo, Novalisovo a Hölderlinovo Německo — a samozřejmě i Německo jejího milovaného Goetha.

Pustila se do studia germanistiky, a dokonce dostala i stipendium, se kterým se jakž takž udržela nad vodou. S bratrem jsme nesčetněkrát museli poslouchat, že jí německý jazyk a kultura zachránily život. Němčině zůstala věrná až do konce života, nacházela v ní útěchu a vřelost, dobrotu a vznešenost — všechno, co jí život od zatčení a odvěčení jejího otce odpíral. Později na to vždycky zafungoval bratrův trik: vždycky ji zasáhlo a rozhořčilo, když prohlásil, že němčina zní „jako sbíječka“ a že se ji nikdy nehodlá učit.

Vlastně lituju, že jsem nějak nezdokumentovala hodinové pře a diskuse mezi ní a druhou *babudou* o nadřazenosti němčiny nad francouzštinou. Byly to lité boje, skutečné zápasy v disciplíně slovního duelu. Jaké absurdní argumenty si někdy předhazovaly, koho všeho necitovaly: *Píseň o Nibelunzích* proti *Písni o Rolandovi*, Goethe proti Racinovi, Voltaire proti Kantovi, Musil proti Proustovi. Jejich hádky, nikdy nekončící spory, porovnávání francouzských a německých ctností mě provázely celým dětstvím. A všichni jsme věděli, že z této bitvy nemůže vzejít vítěz, že vždy skončí neuspokojivou remízou.

„Němčina je nejkrásnější světový jazyk už jen proto, že mezi slovy ‚leben‘ a ‚lieben‘ je rozdíl jen v jednom malém písmenku i, takže slovo ‚žít‘ zní skoro stejně jako ‚milovat‘,“ prohlásila první *babuda* jednoho slunečného rána u snídaně. Otec byl ponořený do novin, my s bratrem jsme se kvůli něčemu poštuchovali, Oliko nechala na pozadí puštěné rádio, které vyhrávalo kýčovitě lidovky, bylo to ráno jako každé jiné. Ihned jsme vytušili, že se schyluje k nekonečné diskusi.

„*Dedo*, nezačíněj s tím zase, a hlavně ne teď!“ vzdychl otec.

„A proč ne? Je potřeba to konečně říct.“

Eter se spokojeně zadívala směrem k Oliko, která dělala, že nic neslyšela, ačkoli bylo znát, že si své soupeřky váží a její zahájení považuje za docela povedené.

„Podáš mi prosím máslo, sluníčko?“ obrátila se Oliko na mého bratra.

Eter vavříny nečekala, nicméně bylo evidentní, že onu banální větu považuje za své neochvějné vítězství, a tak spokojeně snídala dál. Ale chvíli předtím, než jsme se od snídaně všichni zvedli, přišel protiútok: „Jestlipak víte, proč je francouzština nejkrásnější jazyk na světě?“

Oliko nás jednoho po druhém přelétla jiskřivým pohledem. Na to, že nás věčně zatahují do svých sporů, jsme byli zvyklí, nacházeli jsme se v aréně, svou přítomností jsme je povzbuzovali, bez nás by hra neměla smysl a byla by nudná.

„Protože pouze ve francouzštině se orgasmu říká ‚malá smrt‘...“

„*La petite mort*,“ dodala s potěšením svou elegantní francouzštinou.

Otec se dusil čajem.

„Přišla jsi snad úplně o rozum? Vždyť s námi u stolu sedí děti!“ rozčilila se okamžitě Eter, ale rozpálená byla jen napůl, bylo znát, že své rivalce projevuje uznání.

„Co je to orgasmus?“ zeptal se můj bratr a jako svatoušek se na obě starší ženy usmál.

Eter Kipianiová byla považována za koryfeje na katedře germanistiky Státní univerzity, kde působila zpočátku jako profesorka a později jako vedoucí katedry. Její syn, můj otec Guram, byl předčasně vyspělý chlapec, který se snažil naplnit matčiny vysoké nároky a už od školy držet krok s jejími oblíbenými studenty, o nichž mu ustavičně vykládala. Zasněbila syna do všech starostí a problémů, ale podcenila citovou zátěž, kterou tím na něj naložila. Můj otec si proto v průběhu života vytvořil pro jednání s dominantní matkou určitou strategii, jíž se držel až do konce jejího života: dával najevo, co chtěla vidět a slyšet, a to, co ho skutečně zaměstnávalo a trápilo, si nechával pro sebe. Dodnes jsem přesvědčená, že nekonečné soupeření mezi *babudami* mělo počátek právě tam: v otcově srdci.

Otec odmala projevoval velké nadšení pro přírodní vědy. Při rozhovoru s třídní učitelkou jeho matka mlčky přikývla a pak s lehkou lítostí v hlase podotkla: „Chtěla jsem ho

nadchnout pro to podstatné...“ Učitelka na Eter poněkud podrážděně pohlédla: „Ráda bych ho přihlásila na celostátní matematickou olympiádu mládeže!“ Eter však jen pokrčila rameny.

Olympiádu vyhrál a v následujícím roce nastoupil na Komarovovu školu pro nadané žáky, kam chodili i další obrýlení matematictí géniové. Právě tam objevil svou velkou vášeň: fyziku. Poté, co odmaturoval se samými jedničkami a získal červený diplom, který byl později neustále předhazován zvláště mému bratrovi, šel studovat fyziku. Díky přimluvě několika učitelů se mu podařilo dostat na Moskevský fyzikálně-technický institut, jeden z nejlepších elitních ústavů v Sovětském svazu.

Matčina matka, druhá *babuda*, která se úředně jmenovala Olga, ale obvykle se jí říkalo Oliko, neměla o nic méně tragický osud než její soupeřka. Také ona přišla na svět v chaotickém období sovětizace Gruzie a jako buržoazní dcera měla stejně jako Eter vyhlídky na ničím nerušený, pohodlný život. A zejména krásný život. Na rozdíl od otcovy matky totiž byla skrz naskrz estétkou a v dobrém i zlém smyslu oddaná kráse. Všechno na světě posuzovala podle toho, jestli je to krásné, a pokud ano — ať už šlo o květinu, člověka, dům, kočku, nebo knihu —, stalo se to předmětem jejího nadšení, tedy do doby, než objevila jiný předmět touhy. Musela být neustále zamilovaná: do světa, do lidí, do sebe. Aby měla pocit, že žije, musela být neustále uchvácená, omámená, okouzlená vším, co ji obklopovalo. Jsem přesvědčená, že tato vlastnost jí často zachránila život a že díky ní, navzdory všem nesmírným ztrátám — hlavně ztrátě vlastního dítěte —, nezahořkla a nepřišla o svůj největší dar: schopnost nalézt zázrak v každé banalitě. První *babuda* měla pravdu,

když tvrdila, že Oliko je jako motýl, jen si tak poletuje, je dokonalý a zároveň nestálý. Oličin zájem někdy vyprchal stejně rychle, jako vzplanul, a její plány a záměry se většinou neuskutečnily, což přišlo Eter hluboce podezřelé, neboť ona byla žena zásadová, což ale zase nepřišlo důležité Oliko.

Když o tom teď přemýšlím, nenapadá mě snad žádný jiný člověk, který měl podobně neomezenou schopnost být šťastný. A to, že jí osud příliš štěstí nepřichystal, mi přijde stejně nespravedlivé jako hloupé. Život by totiž každému, kdo je připravený ho každý den oslavovat, měl vyjít vstříc, měl by s ním po celou dobu tančit. Ale jak už to tak bývá, osudu bylo jedno, s jakými očekáváními k němu člověk přistupuje, a v Oličině případě to bylo lhostejné především bolševikům.

Oličin otec byl chirurg a kovaný frankofilní sociální demokrat, zapálený zastánce republiky, která v jeho slunné vlasti vydržela pouhé tři roky, a ačkoli mu jeho bratr učinil nabídku, aby za ním přijel do Francie, kam sám emigroval ještě před revolucí, Oličin otec se rozhodl zůstat — tak hrozné to přece nebude. Přesně to neustále opakoval až do dne, kdy ho vyvlastnili, ponížili a odvedli černě oděni čekisti, kteří ho zavřeli do věznice Metechi. (Oliko jim vždy říkala „čekisti“ a mně chvíli trvalo, než jsem pochopila, že „čekisti“ a „bolševici“ jsou jedno a totéž.) Prý pořád dokola tvrdil, že přednostu Michajlovského nemocnice jen tak za katr nedostanou. Přesto si při zatčení, při němž údajně nepronesl ani slovo, vytáhl zpod postele předem sbalený kufr.

V průběhu let se i pro mě tento hnědý, omšelý kufr stal symbolem toho, že v životě mohou ze dne na den nastat velké a výbušné zvraty, které zničí všechno, co jsme si vytvořili dlouhou a namáhavou prací.

Začaly dlouhé, úmorné měsíce nejistoty. Oličina matka stála celé noci před věznicí Metechi, jež byla plná lidí, kteří se

nedokázali poklonit falešným modlám. „Vyhnanství by bývalo horší, takhle měl aspoň pořád naději, že zůstane v rodném městě, a tím i blízko rodině.“ Eter jí v tomto bodě vyprávění často skočila do řeči, jako by bylo nutné se svou konkurentkou soupeřit i v míře utrpení. Nejpozději v okamžiku, kdy Oliko začala vyprávět o jediném setkání matky s otcem — jak se její matce podařilo podplatit bachaře a propašovat za silné zdi věznice s velkou námahou obstaraný balíček s potravinami a několika kousky čistého oblečení a jak pak otec, zesláblý záskrtem, balíček upustil, protože se mu příliš tráslý ruce —, se Eter začala nudit a přerušila Oliko uštěpačnou poznámkou. To *Oličině* matce se na rozdíl od Eteřiny rodiny aspoň podařilo manželovi přilepšit. V tu chvíli se Oliko přestala ovládat a na první *babudu* se svým typicky vysokým hlasem osopila: „Jak se opovažuješ něco takového srovnávat?! Nemáš ani ponětí, jaké to pro mou matku bylo a jak jsme se cítili! Tobě aspoň nechali matku, mně sebrali i ji...“

A okamžitě začal tyátr, v hlavních rolích: Eter, přísná, disciplinovaná, drsná matka našeho otce, a Oliko, zasněná, věčně romantická, neustále dětsky nadšená matka naší zesnulé matky.

Scény obvykle končily tím, že jedna z nich uraženě vy-pochodovala z pokoje a přenechala hrací plochu soupeřce. My jsme však tak jako tak zůstali lapení ve spárech jejich historek, neviděli jsme v nich žádný velký rozdíl: zdály se nám stejně smutné, stejně děsivé i stejně vzdálené. S bratrem jsme byli odsouzeni, abychom je věčně poslouchali, a dokonce i Rati, který se později ve svém nekompromisním vzdoru od rodiny odvrátil, tehdy chápal, že nás *babudy* potřebují, dokonce více než my je. Že se jejich tragédie a komedie vždy odehrávaly za zavřenými dveřmi a že právě tato skutečnost zřejmě představovala největší drama jejich života.

Oličin otec zůstal gulagu ušetřen, protože nedůstojné podmínky ve věznici, neexistující hygiena, ale především ponižování spoluvězňů ze strany dozorců zbavující je lidskosti, kterého byl jinak optimistický lékař svědkem, mu připravily rychlý konec. A když už si rodina myslela, že to nejhorší má za sebou, sebrali i matku a deportovali ji do Pečory v republice Komi. Napěchovali ji spolu s ostatními do úzkých kajut bez oken na malé lodi a křižovali zvlněné Bílé moře, až dopluli na konec světa, na místo, kde člověk mohl přežít, jen pokud odložil lidskost jako nádherný hedvábný háv, který se v tuhé zimě ukáže nepoužitelný.

Poté přišla část, která mně i bratrovi vehnala slzy do očí, bez ohledu na to, kolikrát jsme to už slyšeli a jaká slova Oliko zrovna volila, když popisovala, co se teprve po několika letech dozvěděla od jedné přeživší: jak Oličina matka v arktické pustině, v nepředstavitelné zimě, učila ostatní vězeňkyně zpívat gruzínské písně a jak při sekání dřeva zpívaly vícehlasem Cicinatelu. V tu chvíli se Oliko pokaždé odmlčela a nastala nesnesitelná pomlka, kterou nikdo z nás nedokázal vyplnit.

Oličina sestra, která podle Oliko do té doby neusmažila ani míchaná vajíčka, zato celé dny trávila čtením ve třech různých jazycích, byla nucena najít pro sebe a sestru něco, co by jim zajistilo živobytí. A tak se podobně jako první *babuda* provdala za aparátčíka (další slovo, které mi znělo děsivě a cize, jako nebezpečné zaklínadlo z pohádky), příslušníka NKVD. Vzala si někoho, kým hluboce opovrhovala. Oliko se nikdy nezbavila výčitek svědomí kvůli oběti, kterou pro ni sestra přinesla. Obě přežily. I válku, která otřásla celým světem a vrátila letopočet do bodu nula.

Když Oličinu ctižádostivému švagrovi aparátčíkovi nabídli post v Lidovém komisariátu v Moskvě, zůstala Oliko

sama. Švagr jí alespoň přenechal svůj prostorný byt poblíž univerzity, kde začala studovat francouzský jazyk a literaturu a věřila, že tím prokáže svému otci potřebnou úctu. Hned v prvním ročníku se zamilovala do mladého profesora, kterého nazývala svým „trubadúrem“, a vrhla se po hlavě do víru lásky. Vyrostla z ní nadmíru přitažlivá mladá žena. (V duchu vidím řadu černobílých snímků s vlnitými okraji, na nichž je zvěčněná jako mladá žena.) Byla jemná a obklopená aurou nadčasovosti, tolik odlišná od tristní a neblahé poválečné reality. Lidé už zažili příliš mnoho hrůzy, nyní žíznilo po kráse a Oliko byla připravena se rozdat. Zpočátku museli lásku držet v tajnosti, koneckonců Oliko byla jeho studentkou, i když ne o moc mladší než on. Scházeli se potají v průchodech domů a ve stinných, dlážděných uličkách na starém městě. Zřejmě právě díky tomuto období, v němž musela svou lásku rozprostít po celém městě včetně jeho skryší, do sebe Oliko nasála Tbilisi, jako by to byla báseň.

„Ninošviliova ulice se hodí k pojídání švestek a vyprávění vtipů.“ Podobné zvláštní poznámky kolem sebe trousila často. „Za Karavanserájem je nádherné místo k líbání, mají tam krásnou růžovou zahradu.“

Jejich láska se zřejmě hodila jen do skryší, k tajnůstkářskému šeptání a kradmým pohledům, protože jakmile se dostala na světlo světa, zvadla jako stínomilná rostlina, které přemíra slunce škodí. Už cestou na matriku Oliko cítila, že se kouzlo vytrácí, netroufala si však toužebně očekávaný okamžik torpédovat. Jejich manželství vydrželo přesně rok, Oliko se ze všech sil snažila být příkladnou ženou v domácnosti, dokonce se vzdala místa učitelky francouzského jazyka a literatury. Její trubadúr se však už dávno změnil v typického Kavkazana, který očekával, že bude mít každé ráno vyžehlenou košili a po příchodu domů teplé jídlo na stole.

Oliko se užírala nudou a začala podnikat dlouhé procházky po městě, při nichž si pobrukovala francouzské šansony. Jedním z těchto šansonů okouzila elegantního pána se slušivým kloboukem, který si po bolestném rozvodu hledal nový byt.

Elegantní pán byl galantní inženýr a vášnivý horolezec, díky němuž Oliko zahořela pro kavkazská pohoří. Láska k horám překonala i tohle krátké a také bezdětné manželství. Po druhém rozvodu se Oliko konečně dostala ke svému poslání, kterému zůstala věrná až do konce života. Pustila se do překládání francouzské beletrie. Ráda podotýkala, že o překladatelský věneček přišla s Anatolem Francem, a vždycky se při tom hihňala jako malá holka. Manželové přicházeli a odcházeli, ale France, La Rochefoucauld, Rolland, Balzac, Sandová, Flaubert, Verne, Montaigne i její „velká láska“ Baude-laire, z nichž překládala tajně pro samizdat, zůstávali.

Ve svazu spisovatelů poznala redaktora výboru poezie, který se stal jejím třetím a posledním mužem a naším neznámým dědečkem. Uznávaný redaktor jménem Tariel, které jako by vypadlo z hrdinského eposu, miloval poezii, dobré víno a krásné ženy, navíc ho předcházela hrdinská pověst — skutečně se účastnil dobytí berlínského Reichstagu a jeho hrud' zdobila řada vyznamenání. Třetí manželství nakonec Oliko přineslo něco mnohem významnějšího než hory a tajné uličky města: zanechalo jí dceru, kterou Oliko pokřtila Esma podle horalky, s níž se seznámila na túře na Kazbeku a která jí dala napít kozího mléka, aby jí a jejím kozám Oličina krása přinesla štěstí. A přestože Oliko kozí mléko nesnášela, vypila džbáněk do dna. Tak nám to aspoň vyprávěla.

Tariel byl dobrý otec, ale špatný manžel. Jeho touha po vínu a ženách byla neukojitelná, a tak bylo manželství po pěti letech rozvedeno. Krátce před Ratiho narozením Tariel zemřel na infarkt cestou na rande s jinou ženou.

Z Esmy vyrostla dobrodružná mladá žena, která ve městě, jež její tchyně nenáviděla, poznala mého otce. Stala se naší matkou a svůj život žila bez jakýchkoli rychlostních omezení, dokud jednoho zamračeného a sychravého únorového rána závratným tempem — ale to už je jiný příběh, zatím zůstanu na našem dvoře.

Spočinu pohledem na našich oknech, která se z výšky zdají být malinká. Myslím na svého otce Gurama. Už jako malá jsem se naučila nechávat ho s jeho rovníci na pokoji. Slova mu vždycky přišla jako něco obtěžujícího, nepotřebného. Sice na všechny otázky zdvořile odpovídal, ale nikdy nevyslovil jedinou větu, která by nesloužila nějakému účelu. A nejméně ze všeho uměl mluvit o pocitech. Existovala vlastně jen dvě témata, u nichž nebyl skoupý na slovo: fyzika a jazz, jímž se nakazil už jako student a který mu po celý život skýtal útočiště. Miloval Moskvu i dobu, kterou v ní strávil. Možná proto, že si v ní jako obrýlený šprt poprvé našel opravdové přátele. V Moskvě se jako student renomovaného fyzikálně-technického institutu cítil jako ryba ve vodě, neplatil tam za chytrolína a podivína, který v ostatních neustále vzbuzuje nedůvěru. Když se na pololetní prázdniny vrátil domů, jeho matka ho prý skoro nepoznala: už nenosil naškrobené košile zapnuté až k líměčku, vlasy měl delší, než socialistická doktrína schvalovala, jeho husté obočí už nevypadalo směšně, ale mohutně, už se nešoural, ramena se zdála být širší — a přesně tak můj otec vešel se vztyčenou hlavou a elegantní aktovkou na dvůr, kde prožil dětství, a přitáhl na sebe všechny pohledy.

V tomto velkém, šedivém městě také poznal svůj osobní vzor, nobelistu Alexandra Michajloviče Prochorova, průkopníka v oblasti kvantové elektroniky, který se mu záhy stal

náhradním otcem a mentorem. Otec si ho vybral jako konzultanta pro disertaci a tento velký vědec mu jako zástupce ředitele nabídl vědecké místo v laboratoři pro kvantovou elektroniku v Lebeděvově institutu. Guramovi se splnil velký sen. Odstěhoval se ze studentské koleje a pustil se do života patologicky ctižádostivého vědce, pronikl do podvratných uměleckých kruhů a tam v sobě zažehl svou druhou velkou vášeň: jazz. Kolikrát jsme si s Ratim museli vyslechnout historii sovětského jazzu! Dokázal donekonečna horovat o prázdných skladištích a opuštěných továrních halách, kde se konaly zakázané jam session, jež se podobaly tajným sektářským schůzkám a na které si každý zasvěcenec směl přivést vždy jen jednoho hosta. A právě tam jednoho dne někdo přivedl i moji matku.

Od prvního okamžiku ho „silně zaujala“, jak otec vyprávěl, a to byl zřejmě ten nejemotivnější popis, ke kterému se nechal strhnout. Ano, skutečně mu věřím, že někoho jako on musela ta mladá žena s nestoudným pážecím účesem a nervózní mimikou štvance, která neměla ani vteřinu na zbytek, silně zaujmout.

Když s ní zapředel rozhovor a zjistil, že také pochází z Gruzie a právě dokončuje studium dějin umění na Lomonosovově univerzitě, byl více než překvapený. Rovněž ji toto zjištění prý až přehnaně potěšilo, jako by v celém Rusku kromě nich nebyli žádní jiní Gruzínci. Mladá žena, jejíž jméno znělo po zasněžených kavkazských horách, se stala Ratiho a mojí matkou.

Odtrhnu oči od fotografie a otočím se.

Dina

Zanedlouho se oboje velké dveře s pozlacenými klikami otevrou a dovnitř se nahnou lidé, kteří budou odtrhávat období za období jako listy v trhacím kalendáři, odkrývat je, snažit se z minulosti vymámit tajemství, prokopat se k tvářím a místům jako horliví archeologové hledající něco zvláštního. Budou se prohrabovat našimi životy, budou se nám pokoušet dostat na kobytku. Budou se procházet kolem našich příznaků, usrkávat ze skleniček a vkládat si do líbezně tvarovaných úst jednohubky, usilovně se budou vyhýbat snímkům naší minulosti a marně hledat něco milosrdnějšího. Jen hrstka z nich, ti nejotrlější, se vystaví hrůze, bude vstřebávat obrazy, protože věří, že za to umění stojí, ale nepochopí, že tohle umění nemá s krásou a estetikou nic společného, že není vědomě zvolenou formou, která má přinést společensky relevantní sdělení, nýbrž pouhým pokusem o přežití, ničím víc ani méně.

Cítím, jak se mě zmocňuje nervozita, Ira je na tom možná stejně, očividně se snaží nekazit slavnostní náladu, usmívá se a chová, jako by jí řeči ostatních bavily, ve správnou chvíli přikyvuje a směje se pointám.

Cítím, že mě polévá horko, dlaně mi zvlhly, pot mi orosil čelo, hledám nápis EXIT, potřebuju mít neustále v zorném poli východ, musím být připravená k útěku. Omluvím se

z malé skupinky sestávající z kurátorů, Anano a Iry a spěchám k toaletám, potřebuju vodu, musím se nadechnout, musím se lépe obrnit, i když vím, že se na všechno, co mě čeká, přichystat nemůžu. Spěšnými kroky přecházím parket, cestou mi padne zrak na jednu fotografii, zastavím se, už nemám kontrolu nad svým tělem, snímek je jako magnet, nemůžu jinak, moje oči k němu zůstanou přikované. Ani tuhle fotku neznám. Z jakého je roku? Musí být z jejich začátků stejně jako obrázek našeho dvora.

Autoportrét, který je ve své jednoduchosti tak prostý a radikální. Dina s proslulou dálkovou spouští v ruce. Jako by mě zasáhl blesk, udělá se mi zle, Dina je tak neslýchaně mladá, tak krásná, tak nemilosrdně hladová po životě, má v sobě tolik prostoru, ne, celý palác plný příslibů, příslibů, které čekají, až je naplní. Její zrak je upřený k objektivu, na tomto snímku je tak sama sebou, že to stěží vydržím, a přesto jí pohlédnu do očí. Vidím její hlad po světě, její otevřenost, s níž provokuje pozorovatele. Kolik jí tak bylo, sedmnáct, osmnáct? Co toho dne dělala, zažila, řekla? Viděly jsme se toho dne, strávily jsme ho společně, stejně jako řadu dnů před ním a po něm? Smály jsme se, nadchly jsme se navzájem pro něco? Šeptaly jsme si tajemství?

Už nevím a tato nevědomost mě pálí na jazyku, rozlepává ho, potřebuju to vědět, chci se vytrhnout z libovůle paměti, ale je to nesmysl, moje přání je směšné.

Dívám se jí do očí, nechávám se provokovat jejím temným pohledem, který chce vidět úplně všechno, prozkoumat každé tmavé zákoutí, probádat každou propast, prostudovat každíčkou grimasu a následovat každé nebezpečí. Hledí na mě napříč časem, vypadá tak živá, o tolik živěji než já i všichni ostatní v této místnosti, i ti, kteří ji za okamžik zaplní, jako by obelstila vlastní smrt, jako by našla